

INDIE IN EEN VER VERLEDEN

door
AM de Man-Sonius
met medewerking van
HP van der Laak.

JE
Groningen
vja

Stichting Indische Documenten

S-I-D

Stichting Indische Documenten

10 Republiek Soemba 20/10/1939

In gebruik genomen Schooljaar 19.../19...
De Directeur van School...
Hier Hoort...

UITGAVE VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, BATAVIA

Dr. W. F. STUTTERHEIM

SCHOOLPLATEN VOOR DE JAVAANSE CULTUURGESCHIEDENIS

NAAR OLIEVERFSCHILDERIJEN VAN WALTER SPIES

(GROOTTE 75 BIJ 101 cm)

No. 1. HOFLEVEN OP JAVA VÓÓR DUIZEND JAAR

No. 2. DESA-LEVEN VÓÓR DUIZEND JAAR, TEN
TIJDE VAN BARABOEDOER

No. 3. EEN KLUIZENARIJ UIT DE ELFDE EEUW

Prijs per plaat, met toelichting, gevoerd met papier, met
afneembare stokken (systeem Keiser), ... f 5,75

UITGAVE VAN J. B. WOLTERS - GRONINGEN, BATAVIA
228

INDIË IN EEN VER VERLEDEN

DOOR

A. M. DE MAN-SONIUS

MET MEDEWERKING VAN

H. P. VAN DER LAAK

GEILLUSTREERD DOOR

DAVID TOMKINS

DERDE DRUK

f 0,60

BIJ J. B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
GRONINGEN - BATAVIA - 1939
Soutweg 5

Stichting Indische Documenten

VOORBERICHT.

Met dit boekje, voor de scholen in Indië geschreven, is een poging gedaan om geschiedenis te geven in een voor de jeugd aantrekkelijke vorm.

Door de medewerking van den deskundige Dr. F. W. Stapel is er voor gewaakt, dat aan de historie niet tekort werd gedaan.

De plaatjes en het titelblad zijn door David Tomkins getekend naar zuiver historische gegevens.

A. M. DE MAN-SONIUS.

VOORBERICHT VOOR DE TWEDE EN DERDE DRUK.

Behoudens enige kleine wijzigingen in woordkeus en spelling is aan de tekst niets veranderd.

Wat de illustraties betreft, deze zijn geheel of grotendeels ontleend aan authentieke historische gegevens, wat het primitieve en soms minder nauwkeurige der voorstellingen verklaart. Zo spreekt het eerste verhaaltje van zwanen, terwijl op de plaatjes, die getrouwe afbeeldingen van reliëfs op de Boroboeur zijn, sommige van de vogels op ganzen lijken. Het staat echter vast dat in de legende zwanen, deze „koninklijke vogels”, bedoeld zijn.

Overigens zijn enkele, niet geheel authentieke illustraties herzien door den Javaansen tekenaar Raden Mas Soehagio.

De derde druk staat in de spelling 1934.

A. M. DE MAN-SONIUS.

1. De Legende der Zwanen.

Sedert 't begin der Javaanse jaartelling (78 na Christus) woonden in Indië vele Hindoes. Hun godsdienst was het Brahma-nisme. In de 5de eeuw werd onder hen een

De zwanen in het meer Manasa.

andere leer verkondigd, het Boeddhisme. Deze leer heet zo naar een vromen prediker, die door zijn volgelingen de Boeddha werd genoemd. Boeddha betekent Wijze.

De Boeddhisten geloven, dat er, met tussenpozen van duizenden jaren, telkens een Boeddha onder de mensen komt, die hun zijn leer verkondigt.

Maar voor hij zo ver is, heeft hij, naar hun mening, bij herhaling als mens of dier op de wereld geleefd. Door opofferende daden werd hij volmaakt. De laatste op aarde verschenen Boeddha was de Voor-Indische prins Gautama, wiens geschiedenis op de Boroboedoer is afgebeeld.

Eens leefde hij als koning over honderd-duizenden zwanen in 't meer Manasa. Zijn trouwe helper bij 't regeren was zijn vriend Sumukha, een verstandig en edel dier. Samen leerden ze hun onderdanen, hoe ze moesten leven om alle schepselen op aarde geluk te brengen. En zelf gaven ze zo'n edel voorbeeld, dat niet alleen mensen en dieren hen roemden, maar zelfs goden en heiligen.

Als de schone witte vogels op 't meer rondzwommen, bleven de inwoners van de streek vol bewondering staan kijken. Vooral den

aanvoerder en zijn vriend vonden ze mooi, want die waren niet, zoals de andere zwanen, wit, maar hun veren waren goudkleurig.

Ook de koning van Benares had menig-

„Wat moet ik doen . . . .”

maal van de bijzondere vogels gehoord. Hoe langer hoe meer verlangde hij er naar, ze aan zijn hof te hebben.

„Wat moet ik doen,” vroeg hij zijn ministers, „om de zwanen tot me te lokken?”

„Sire, laat een vijver aanleggen, nog mooier en groter dan 't meer Manasa. Beloof alle vogels, die er komen, dat nooit iemand hun kwaad zal doen en U zult zien, dat ook de zwanen er heen zullen trekken.”

De koning volgde die raad op en al gauw was er een prachtige vijver klaar. In de schaduw van hoge bomen strekte zich de plas uit. Lotusbloemen en waterlelies wiegden haar witte en rose bloemen op 't heldere water. Nu gaf de koning aan een behendig vogelaar bevel om in de vijver strikken uit te zetten en de twee goudkleurige zwanen te vangen, zodra die op de plas neer zouden strijken. De vorst dreigde den man met de dood, als hij 't bevel niet uitvoerde.

De jager zette de strikken, verschool zich in 't hoge riet op de oever en wachtte. Niet lang daarna vlogen een paar zwanen over de plas en keerden opgetogen bij hun vorst terug.

„Sire,” vertelden ze, „niet ver van hier ligt een vijver, zo mooi, zo groot, als we

er zelden een zagen. Het is er altijd koel onder de hoge bomen. Breng ons er heen en laat ons er blijven.”

„Tot nu toe waren we gelukkig op 't meer van Manasa,” antwoordde de koning, „waarom zouden we weggaan?”

Sumukha viel zijn vorst bij. Maar de zwanen bleven aandringen, tot ze hun zin kregen.

Een geruis van vleugels vervulde de lucht. Het was of de zon verdween achter een dichte, witte wolk. Wiekgeklapper klonk en daar streken de zwanen op de vijver neer. Statig zwom de koning voorop. Maar zie, plotseling kon hij niet verder, want zijn poten waren verward geraakt in de onder water gespannen strik. Schel uitte hij een waarschuwend kreet. Verschrikt vloog de schaar weg.

Hadden al zijn volgelingen den vorst in 't gevaar verlaten? Nee, niet allen, een was er bij hem gebleven, Sumukha.

„Vlucht Sumukha, vlucht dan toch! Gauw, red je, daar komt de vogelaar!”

„Nee Sire, ik laat U niet alleen,” ant-

woordde 't trouwe dier en dicht nestelde het zich tegen zijn meester aan.

Zo vond de vogelaar ze.

Zo vond de vogelaar ze. Hij was heel verbaasd, toen hij merkte, dat slechts een van de twee vogels gevangen zat en hij vroeg dan ook Sumukha, waarom deze niet weggevlogen was.

„Omdat de band, die me aan mijn meester bindt, sterker is dan de strik, waarin hij

gevangen is,” antwoordde de vogel. „Neem mij mee in zijn plaats en geef mijn koning de vrijheid weer,” smeekte hij toen.

Geroerd door zoveel liefde wilde de vogelaar beide zwanen laten gaan, maar daarvan wilden ze niets weten.

. . . bewierookte den koning der zwanen.

„Nee, nee,” zeiden ze, „de koning zou u laten doden. Breng ons naar zijn hof. Zo zult u de wens van uw vorst vervullen en daarvoor zal hij u zeker rijkelijk belonen.”

Onder geleide van den vogelaar kwamen ze te Benares, waar de jager zijn Heer 't verhaal deed van Sumukha's trouw.

Vol eerbied bood de mensenkoning den zwanenvorst een gouden troon aan. Sumukha kreeg een ministerszetel.

Daarop knielde de heerser van Benares voor de gouden troon neer en bewierookte den koning der zwanen. Voor Sumukha werd een vaas met een lotusbloem en een schaal met smeulende doepa neergezet.

Nu spraken de vorst en de zwanen lange tijd met elkaar. Daarna konden de vogels gaan, waarheen ze wilden. Ze vlogen naar 't meer Manasa. Maar na korte tijd kwam de zwanenkoning met zijn onderdanen bij den vorst van Benares terug. Hij onderwees hem in de leer van Boeddha, waarvan de koning een vurig belijder werd.

Deze legende staat afgebeeld op de eerste gaanderij van de Boroboedoe, een van de schoonste Boeddhistische heiligdommen, die tussen 750 en 850 op Java gebouwd zijn.

Ongeveer 1300 jaren geleden strekte zich op Sumatra een machtig rijk uit. Sjriwidjaja

Een gaanderij van de Boroboedoe.

genaamd. De hoofdplaats lag daar, waar men 't tegenwoordige Palembang vindt. Alle schepen, die van Voor-Indië naar China voeren, liepen er binnen. Zodoende was er een drukke handel.

Niet alleen kooplieden kwamen er, maar ook vele geleerden en priesters uit China. Die maakten veel studie van 't Sanskrit, een oude taal, en van de Boeddhistische leer.

Het rijk Sjriwidjaja breidde zijn gezag allereerst uit over de aangrenzende landen Malayoe (Djambi), Toelang Bawang (Noordelijke Lampongs) en Banka. Later volgden verderaf gelegen streken.

Het machtige gebied werd geregeerd door de Sjailendra's (Bergheren).

Tot de onderhorigheden behoorde een honderd jaar later ook Midden-Java, dat door een dezer Sumatraanse vorsten persoonlijk werd bestuurd. In de „Eeuw der Sjailendra's" zijn op Java verscheidene Boeddhistische heiligdommen gesticht. De oudste door hen gebouwde tempel is de Tjandi Kalassan.

Verder stichtten ze de Tjandi Sari, de Boro-boedoer, de Mendoet en een deel van de Prambanangroep.

Van die heiligdommen is de Boro-boedoer het bekendste en het schoonste. Dit bouwwerk is een stoepa¹⁾. Behalve uit de voet, bestaat het uit vier gaanderijen en drie terrassen. De reliëfs op de eerste gaanderij geven de levensgeschiedenis van Boeddha en verhalen uit zijn vroegere levens weer. Op de tweede en derde zijn verschillende Boeddhalegenden uitgebeeld. Ze stellen taferelen voor, waarvan sommige spelen in de hemel, andere in de hel. De nissen in 't bovenwerk der gaanderijen bevatten tal van Boeddhabeelden, evenals de 72 doorzichtige stoepa's op de drie terrassen. Als kroon op 't bouwwerk verheft zich een grote stoepa, die geheel dicht is, zodat er van het beeld, dat vroeger daarin stond, niets te zien was.

¹⁾ Stoepa betekent oorspronkelijk grafheuvel, maar men verstaat er ook wel onder 't heiligdom, dat daar op gebouwd is. Dikwijls is een stoepa op een graf gebouwd, soms ligt er ook wel een of andere Boeddhistische reliquie onder verborgen.

2. De Geschiedenis van Ken Angrok.

I. De voorspelling van den wapensmid Mpoe Gandring.

Omstreeks 't jaar 1220 woonde er in de dessa Loeloembang, in 't Pasoeroeanse, een wapensmid, Mpoe Gandring. Wijd en zijd was hij bekend om de krissen, die hij smeedde. Niet alleen waren ze heel mooi, maar ook zo sterk, „dat niemand tegen zijn maaksel bestand was. Geen tweemaal hoefde men er mee te steken,” vertelt Het Boek der Koningen van Toemapel, de Pararaton.

Op een morgen, toen Mpoe Gandring in zijn smidse bezig was, trad een jonge man zijn werkplaats binnen. Trots was zijn houding, driest keken zijn flikkerende zwarte ogen in 't rond. Toch had de bezoeker iets innemends over zich, zodat de wapensmid met welgevallen naar hem keek.

„Goede morgen, Mpoe Gandring,” sprak de jonge man, „ik ben Ken Angrok en kom

Op een morgen, toen Mpoe Gandring bezig was . . . .

helemaal van Toemapel hierheen om bij U een kris te laten maken. Maar . . . . hij moet in vijf maanden klaar zijn.”

„Dat kan niet,” zei de smid. „Het duurt een vol jaar, voor een kris klaar is.”

„Nee, nee, zo lang kan ik niet wachten. Het komt er niet op aan, hoe 't wapen gevijld is, als het maar binnen vijf maanden klaar is,” verzekerde de bezoeker.

De wapensmid schudde 't hoofd, maar de ander bleef aandringen . . . .

Toen Ken Angrok beënging, had Mpoe Gandring beloofd, de kris te zullen leveren.

Vijf maanden wachtte Ken Angrok vol ongeduld. Als hij maar eerst de kris had, dan zou hij zijn plan kunnen uitvoeren. Slecht, in-slecht was hetgeen hij wilde. Maar zo groot was zijn eerezucht, dat hij voor niets, zelfs voor geen moord terugschrikte, om zijn doel te bereiken. Heersen zou hij over 't rijk Toemapel, ook Singosari genaamd.

Daarvoor moest de vorst, Toenggoel Ametoeng, bij wien hij in dienst was, uit de weg geruimd worden. Dan zou Ken Angrok

kunnen huwen met Ametoengs schone vrouw, Ken Dedes, die een uitverkorene der goden was. „Wie haar tot vrouw kreeg, zou een machtig koning worden,” had een Brahmaan voorspeld.

Nauwelijks waren de vijf maanden verstreken, of Ken Angrok haastte zich naar Loeloembang, waar hij Mpoe Gandring in de smidse aan 't werk vond.

„Mijn kris?” vroeg hij gejaagd.

„Angrok, mijn jongen, ik zit er juist aan te vijlen.”

„Is dat mijn kris?” riep Angrok boos. „Maar die is nog lang niet klaar!”

„En toch ben ik er al vijf maanden aan bezig,” antwoordde de smid.

Doch Ken Angrok luisterde niet naar wat de man verder zei. Woedend rukte hij hem 't wapen uit de hand, zwaaide het om zich heen en dreef het den smid diep in de borst. Dodelijk gewond zakte Mpoe Gandring ineen. Nog eenmaal echter richtte hij zich op

en sprak deze vreselijke woorden: „Door die kris zal ook jij sterven, Ken Angrok.” Toen blies hij de laatste adem uit.

Nu pas kwam Angrok tot bezinning. Grote spijt had hij van zijn daad. Hij zag, dat er niets meer te veranderen was aan 't gebeurde en de gedachte aan zijn plannen dreef hem naar huis. Onderweg trachtte hij zijn geweten te sussen.

„Als ik vorst van Toemapel word,” zei hij, „zal ik aan Gandrings kinderen de moord op hun vader goed maken!” Maar . . . . noch zijn berouw, noch de gelofte, die hij deed, zouden 't onheil afwenden.

II. Ken Angrok, Koning van Toemapel.

Wat Ken Angrok zich voorgenomen had, volvoerde hij. Met de Gandringse kris doodde hij Toenggoel Ametoeng. Hij had alles zo listig weten aan te leggen, dat de verdenking op een gunsteling van den vorst viel.

Toen trouwde hij met Ken Dedes, die uit haar eerste huwelijk een zoon, Anoesapati had. Zij kregen nog vier kinderen.

Ken Angrok volgde nu — het was in 1220 — Toenggoel Ametoeng op als akoewoe (leenvorst). Alles ging of het van zelf sprak. Degenen, die vroeger goed voor hem waren geweest, beloofde hij. Vooral de nakomelingen van Mpoe Gandring schonk hij allerlei gunsten. Meer en meer breidde hij zijn gezag uit. Eindelijk nam hij de titel van praboe (zelfstandig vorst) aan en verklaarde zich onafhankelijk van Kediri, waarvan Toemapel tot die tijd een leenstaat was geweest.

Natuurlijk werd Kertadjaja, de vorst van Kediri, hierover heel boos, maar daaraan stoorde Ken Angrok zich niet. Hij ging zelfs verder; in 1222 trok hij tegen zijn leenheer op. Ken Angrok, die zich nu koning Radjasa noemde, versloeg hem niet alleen, maar wist ook met steun van de Kedirische geestelijkheid het land van zijn vroegeren leenheer onder zijn gezag te brengen.

„Zeker heeft de Rijksbestuurder inspektie gehouden.” veronderstelde een van de jongens.

„Is er dikwijls inspektie?” vroeg een andere.

„Eens in 't jaar is er een grote. Ik hoorde van mijn oom, die mantrie is, dat er vandaag legervergadering was.”

„Wat doen ze dan?”

„Dan wordt aan de soldaten gezegd, wat ze al of niet mogen doen. Vooral wordt hun verboden te roven.”

De ruiters waren over 't pad gewipt. Met bewondering keken de jongens naar 't mooie paard van den Rijksbestuurder.

Vlak bij was de hoofdpoort van de stad. Gadjah Mada liet halt houden. Even keek hij naar de ijzeren deuren met de vele figuren. Ze waren goed gesloten.

Met een vlugge zwenking waren de paarden omgekeerd. De blikken van den Rijksbestuurder gingen langs de westzijde van de aloon-aloon. In galop moest een der ruiters naar de kleinere poort. Uit de verte beduidde hij, dat ook die gesloten was.

Nu reed de stoet in draf zuidwaarts. Een tweede veld werd opgereden in de richting van 't paleis. Bij de „Bangsal Mangoentoer”,

In galop naar de kleinere poort.

een verhoogde vloer, werden de teugels ingehouden.

Fel scheen de zon op de overdekte koepel in 't midden. Je had er een prachtig

gezicht op 't hele veld. Van uit die koepel keek de vorst, als er een tournooi werd gegeven. In de wachthal, vlak bij de Bangsal Mangoentoer, groetten eerbiedig een paar geleerden, die op audiëntie gingen. Zij ontvingen een korte groet terug. Met aandacht keek de Rijksbestuurder naar de gebouwen aan de oostzijde. De hoge Sjiwatempel had enige herstellingen nodig. Hij stak wel wat ongunstig af bij die van de Boeddhistische priesters er vlak naast. Ook de verblijven en tempels van de Brahmanen zagen er beter uit. En Gadjah Mada wilde al de priesters graag te vriend houden.

Achter de Mangoentoer om werd zuidwaarts gereden. Hoog verhief zich voor hem de koepel van 't wachthuis voor 't krijgsvolk. Een eind verder zag je de gewone audiëntiehal, die grensde aan een andere, waar de lagere ambtenaren wachtten, als ze den koning moesten spreken of hem geschenken kwamen aanbieden.

Nu was ook de poort bereikt van de

voorhof van 't paleis. Enige ruiters bleven achter. Ze waren lager in rang, mochten 't paleis dus niet dichter naderen. De wachtdoende officieren hadden hun troepen ruimte laten maken voor den Rijksbestuurder. De kleine stoet reed binnen.

6. Gadjah Mada en Hajam Woeroek.

„Ga zitten,” nodigde de jonge vorst, terwijl hij zijn Rijksbestuurder een zetel wees.

Gadjah Mada boog eerbiedig. Zijn blik gleed even over de jonge gestalte daar voor hem. Hoe mooi stond die Makoeta, een kroon van gouden bladeren, op de lang neerhangende zwarte haren! Vol verering keek hij naar den krachtigen jongen man. Zijn gedachten gingen terug naar 't jaar 1334. Hoe blij was hij toen geweest bij de geboorte van den troonopvolger! Van dag tot dag had hij gezwogen om de macht van Modjopahit.

Zijn blik gleed over de jonge gestalte . . .

groter te maken. De jonge heerser kon rekenen op zijn trouw.

Toen nam Gadjah Mada plaats.

„Is er nieuws uit Broenei?” vroeg de vorst.

„Alles gaat er goed,” luidde 't antwoord. „De gouverneur heeft de aanvallers van de Soeloe-eilanden teruggedreven. De belasting uit die streek zal nu wel weer regelmatig binnenkomen.”

„Gelukkig, dat de zaken zo gaan,” sprak Hajam Woeroek. „Maar het lijkt me toch verkeerd, dat de belastingen alleen door mantries geïnd worden. We weten, dat de steun van geestelijken en boeddjanga's (geleerden) nodig is, omdat die zoveel beter met de mensen kunnen omgaan.”

„Inderdaad Heer, zo is het,” zei de „Onstuimige Olifant”. „Maar in die streken is toezicht op de boeddjanga's niet zo gemakkelijk als hier. En U weet zelf, dat dit voortdurend nodig is. Op Java mogen ze zich met geestelijke werkzaamheden niet bezig houden. Zwaar wordt hij gestraft, die niet luistert. Er staat in de voorschriften van den vorst, dat „... 't belang der wereld er onder zou lijden””, als ze anders deden. En

Radjan, de man van overvloedige afkomst, was nu koning over twee grote rijken. Hij werd de stamvader van de vorsten, die over 1 later Matjopahit, 1 machtigste rijk van Java, geregeerd hebben.

Zo was dus de voorspelling van den Dshinan uitgekomen. Maar ook die van den wapensmid nu is vervulling gao.

III. De vervulling van Npa Gandra's voorspelling.

Zeven en twintig jaar later.

In een der huizen binnen 1 kratongbied woonde Ken Dides. Zij, die eens zo hoog in aanzien stond bij Radjan, was nu een bijna vergeten vrouw, verlaten door al 1 verdriet, dat ze ondervonden had.

Met langzame schreden naderde een jongman 1 huis. Nauwelijks stond hij op de eerste trede van de trap, of Ken Dides trad hem tegemoet en woukte hem haar in huis te volgen.

„Wat kijk je somber, Anoesapati. Scheelt er wat aan!“ vroeg ze.

„Ach moeder, alweer heb ik gevoeld, dat de vorst niet van mij houdt. Waarom is

Ken Dides trad hem tegemoet . . . . .

hij zo anders tegen mij dan tegen mijn broers en zusters!”

Ken Dedes peinsde. Hoe ondankbaar was Radjasa! Was hij niet groot geworden door haar? Waarom moest hij haar oudste altijd achteraf stellen?

Bitter zei ze: „Dat komt, doordat niet hij je vader is, maar Toenggoel Ame-toeng.”

„Hoe stierf mijn vader eigenlijk?” vroeg plotseling Anoesapati.

Ken Dedes antwoordde niet dadelijk. Zou deze stille, geduldige jongen eindelijk de wreker van zijn vader worden?

„Anoesapati,” zei ze toen, „hij viel door de hand van Radjasa. En hij moest wel vallen, want de kris van Mpoe Gandring kon niet missen!”

„Waar is die kris?” vroeg de zoon met fonkelende ogen.

„Die heb ik,” antwoordde Ken Dedes. Ze verdween achter 't gordijn, dat 't aangrenzend vertrek afsloot.

„Zij ook is diep gegriefd,” mompelde Anoesapati.

Daar verscheen Ken Dedes weer. Uit een groenzijden doek wikkelde zij 't wapen van Mpoe Gandring. Anoesapati greep toe, snelde met de kris de trap af en eer Ken Dedes tot bezinning kwam, was hij verdwenen.

Toen de zon was ondergegaan, de lichten in 't paleis ontstoken waren en koning Radjasa aan tafel zat, sloop een dienaar van Anoesapati naar den vorst en doorboorde hem met de noodlottige kris.

3. De Val van Toemapels laatsten Vorst, Kartanegara.

De opkomst van Daha.

We zijn in 1292. Vijf en veertig jaren zijn er verlopen, sinds de dood van Ken Angrok, heerser over Toemapel en Daha (Kediri). Kartanegara, afstammeling van Toenggoel

Ametoeng, is vorst over beide rijken. Maar . . .
hij is aan 't einde van zijn regering.

Kartanegara.

In zijn paleis te Daha zit Djajakatwang.
Vol ongeduld wacht hij. Zou dan zijn bood-
schapper, die met een geheime zending naar

Wiraraja, Adipati van Soemenep, was ge-
zonden, nooit terugkomen?

Al dagen wacht Kediri's vorst op bericht.

Een felle heerszucht brandt in zijn hart.
Wel is hij gebiedster over 't rijk Daha, maar
helemaal zelfstandig is hij niet. Kartanegara,
koning van Toemapel, moet hij immers als
zijn heer erkennen. Dat grieft hem. On-
bepakt wil hij heersen. En niet alleen over
zijn eigen gebied, maar ook over Toemapel.
Om dat te bereiken heeft Djajakatwang
al heel lang in stilte zijn leger versterkt.
Daartoe ook zendt hij telkens gezanten naar
Soemenep, dat tot Toemapel behoort, om
van den Adipati berichten te krijgen over
de toestand in Kartanegara's rijk.

Daar nadert een dienaar met een zilveren
schaal, waarop een brief ligt. Eerbiedig
biedt hij hem den vorst aan met de
woorden: „Heer, de gezant uit Soemenep
bracht dit schrijven.”

Verlangend grijpt Djajakatwang er naar,
verbreekt 't zegel en leest:

„Heer, onderdanig doe ik U weten, dat „als Uw Hoogheid op 't oude veld wil gaan „jagen, Zij het thans moet doen. Het is een „gunstige tijd, nu er geen kaaimannen, tijgers, „wilde buffels, slangen of doornen zijn. Er „is wel een tijger, maar die is tandeloos.”

„Eindelijk, eindelijk is de tijd er om mijn slag te slaan.” mompelt Djajakatwang. „Alle troepen zijn uit Toemapel weg, Kartanegara zond ze dus werkelijk naar Sumatra, zoals men mij van andere kant ook al berichtte, Wiraraja heeft gelijk, geen kaaimannen, tijgers slangen of doornen zullen me hinderen. En „de oude tijger is tandeloos,” schrijft hij. Ook dat begrijp ik: mijn felste tegenstander, de oude patih Mpoe Raganatha, is door Kartanegara van 't hof verwijderd. En met den nieuwen rijksbestuurder doet de koning dagelijks niets dan palmwijn drinken en lekker eten, naar ik hoor. Pas op, Kartanegara, Uw tijd van heersen zal gauw voorbij zijn! Mijn leger staat klaar om tegen Toemapel op te rukken.”

't Boek der Koningen van Toemapel vertelt ons:

In Mei 1292 trok Djajakatwang tegen Toemapel op. Hij had zijn leger in tweeën gesplitst. De troepen, die langs de noordelijke weg naar Singosari, Kartanegara's residentie, marcheerden, waren de slechtste van Daha. Met krijgsmuziek en wapperende vaandels trokken ze de streek door, plunderden en verwoestten de huizen en doodden allen, die hen durfden weerstaan. Ze hielden halt te Memeling, een dorpje, dat sinds lang verdwenen is.

Intussen deed Kartanegara niets dan palmwijn drinken. Toen men hem berichtte, dat hij door de Dahaërs aangevallen werd, geloofde hij het niet.

„Waarom zou Djajakatwang dat doen, hij staat immers op goede voet met mij,” zei hij. Maar toen enige gewonden zelf 't bericht brachten, moest hij het wel geloven.

Kartanegara beval zijn beide schoonzoons Raden Widjaja en Arddharadja met alle

overgebleven troepen tegen de Dahaërs op te trekken. Dit was juist, wat Djajakatwang wilde. Terwijl Raden Widjaja 't noordelijke leger bestreed, rukten Daha's keurtroepen, aangevoerd door Kebo Moendarang, langs de zuidelijke weg naar Singosari op. Aan dit leger was het verboden, gerucht te maken. Zonder vaandels en zonder muziek trok het voort, drong de stad binnen en overrompelde 't paleis. Koning Kartanegara, die met zijn rijksbestuurder aan een drinkgelag zat, werd gedood en de kraton vermeesterd.

Djakatwang was heer geworden over twee rijken.

4. De Stichting van Modjopahit.

Maar ook aan Djajakatwangs macht zou gauw een einde komen.

Raden Widjaja, een achterkleinzoon van Ken Angrok, en schoonzoon van Kartanegara, zou den indringer verdrijven en de

stichter worden van 't machtige rijk Modjopahit.

De prins deed, alsof hij zich aan Djajakatwang onderwierp en werd door den vorst in genade aangenomen. Deze hechtte zich

Madja pahit.

aan den jongen man en toen de laatste om de woeste gronden van Trik¹⁾ vroeg, gaf de koning hem die.

Met enkele getrouwen en vele Madoerezen

¹⁾ Tirk of Tarik in de Brantaerlakte.

ging Raden Widjaja er heen om de streek te ontginnen en er een dessa te stichten. Toen de mannen een tijd gewerkt hadden, wilde een van hen zijn honger stillen met de madjavruchten, die er overvloedig groeiden. Nauwelijks echter had hij in de vrucht ge-
hapt, of hij gooide haar weg, want ze was bitter als gal.

„Madja pahit!” riep hij uit.

„Madja pahit!” herhaalde Raden Widjaja. „Zo zal de stad heten, die we hier zullen bouwen.”

Dit gebeurde. Ze werd de residentie van het later zo machtige rijk Modjopahit, waarvan Raden Widjaja de eerste vorst was.

Toen de dessa tot stand gekomen was en de prins vele volgelingen en een sterk leger had, viel hij Djajakatwang aan. Daarbij werd hij geholpen door den Adipati van Soemenep en een Chinees leger, dat juist te Soemenep was geland.

Djakatwang werd verslagen en door de Chinezen gevangen genomen.

Nu keerde Raden Widjaja zich tegen de vreemdelingen, die eerst zijn bondgenoten waren geweest en wist ze te verdrijven.

De prins had zijn doel bereikt, hij was meester over Daha en Toemapel. In 1293 vestigde hij zich in zijn pas gestichte stad en noemde zich vorst van Modjopahit. Spoedig was hij oppermachtig in Oost-Java.

5. Met Gadjah Mada naar Hajam Woeroek.

Gadjah Mada was Rijksbestuurder van Modjopahit van 1331—1364.

„De Onstuimige Olifant,” fluisterden een paar kinderen elkaar toe, toen ze van de grote passar een kleine stoet zagen aankomen.

Stil bleven ze staan kijken op 't verhoogde voetpad, dat om de aloon-aloon liep. Het was er heerlijk koel onder de hoge bomen.

en zal den Maharadja Uw boodschap overbrengen."

Zonder één blik op hem te werpen ging Gadja Mada heen.

Toen de patih zijn vorst verslag had gedaan, kreeg deze achterdocht. Wat wilde men van hem? Hij was toch uitgenodigd!

Daar was een bode met een brief. In onvriendelijke woorden eiste Gadjah Mada de prinses op voor Hajam Woeroek.

Deze grofheid was te erg. Wel wilden sommige Soendanezen toegeven, maar de meesten eisten wraak. Een hevig gevecht ontstond, waarbij veel Soendanezen 't leven lieten. Ook de vorst sneuvelde en de prinses viel in handen van den vijand. Zij werd de vrouw van Hajam Woeroek, maar stierf spoedig.

De plaats van de strijd heette voortaan Boebat (uiteenslaan), maar de macht van Soenda werd niet gebroken. 't Rijk van Praboe Wanggi bleef bestaan, onafhankelijk van Modjopahit.

8. Naar 't Feest in Modjopahit.

Onafzienbaar was de rij van feestgangers. Mannen, vrouwen en kinderen trokken naar de residentie van Hajam Woeroek, naar Modjopahit, want de koning gaf, zoals ieder jaar, een groot feest.

De lang ahangende haren van de mannen en de dikke kondé's van de vrouwen glommen in 't zonlicht. Achter uit de sarong staken bij jong en oud, bij arm en rijk, de krissen. 't Mooie gedamasceerde staal zat in de schede. Maar de keurig bewerkte grepen

waren goed te zien. Enkele waren van goud, sommige van ivoor en de meeste van rhinoceroshoorn. Met veel smaak waren er mensenhoofden en monsterkoppen in uitgesneden.

„En hebben ze den moordenaar gestraft?” vroeg Pa' Matrawi aan den grijzen feestganger, die met een kleinen jongen aan zijn hand naast hem liep.

„Jammer genoeg, dat dit niet kon,” zei de oude. „Drie dagen hebben ze hem overal gezocht. Nergens was hij te vinden. En toen was hij vrij, want je weet, drie dagen na de misdaad mogen ze niemand meer vervolgen.”

„Zou dat nu wel goed zijn?” vroeg Matrawi.

„Hajam Woeroek heeft dat zo bepaald,” antwoordde de oude man. „Onze vorst is een wijs bestuurder. En dan, zo iets gebeurt niet dikwijls. Gewoonlijk vinden ze den schuldige wel. Als God Wajoe (de wind) dringt onze koning in de gehele wereld ('t rijk) binnen. Overal heeft hij spionnen. Geen wonder, dat we zo rustig kunnen leven.”

„Is dit de brug, grootvader?” vroeg de kleine Doel vol bewondering.

„Nee jongen, nog een verder. Grootvader is er trots op, dat hij aan die brug heeft mogen helpen. In mijn jonge jaren waren er geen bruggen en de wegen waren slecht. De „Onstuimige Olifant” liet ons hard werken in herendienst, maar wij moeten hem dankbaar zijn.”

„Gadjah Mada is dood, nietwaar Grootvader?”

„Ja jongen, in 1364 is hij overleden. Maar vergeten doen we hem niet.”

„Is 't feest mooi?” vroeg de kleine weer.

„Ik heb je al verteld,” was 't antwoord, „dat je zo iets nog nooit gezien hebt. Als 's avonds de meisjes in onze dessa bij lichte maan al zingende rondgaan, sta jij graag te kijken en te luisteren. Nu zul je iets veel mooiers zien en horen. En veel meer mensen zijn er bij elkaar, dan wanneer bij ons de wajang-beber vertoond wordt.”

„Ze zijn al een paar dagen bezig met

de wedstrijden," merkte Pa Matrawi op. „Vandaag is het de laatste dag," zei de oude. „Ik kon eigenlijk niet weg, maar ik wou den kleinen jongen toch wat van 't feest laten zien."

Grootvaders brug was intussen in zicht. Maar de feestgangers sloegen rechts af. De dikke muren van de stad vertoonden zich in de verte. Doch zo ver behoefden ze niet te gaan.

„Wat is dat voor een stenen gebouw, grootvader?" vroeg Doel. Zijn kleine vinger wees recht vooruit.

„Ik hoor wel gamelantonen, maar mijn oude ogen zien nog niets," zei grootvader. „Het zal wel 't paviljoen van Hajam Woeroek zijn. Daar verblijft de vorst, als hij de feesten bijwoont. Straks kun je ook de tribunes onderscheiden. Die zijn voor de edelen en de ambtenaren."

Toen ze op Boebat, het feestterrein, waren aangekomen, knee de kleine jongen angstig

grootvaders hand. Wat een mensen! Hij keek naar alle kanten, want overal was iets te zien. Hier bekwamen twee bokkers elkaar, daar toonden mannen hun bedrevenheid in 't werpen met de speer. Aan hoge staken zag je de prijzen voor de winnaars: prachtige sarongs, mooie hoofdtooisels, glimmend schoeisel.

Eensklaps week de menigte uiteen om ruim baan te maken.

In een wagen, bespannen met honden en leeuwen, reed Hajam Woeroek 't terrein op. De eerste blaften van opwinding, de laatste brulden naar de honden, die ze te lijf wilden. Het was moeilijk voor de dienaren om de beesten in bedwang te houden, maar ze slaagden er toch in.

Doel, die eerst angstig achter grootvader was weggekropen, keek in stomme verbazing toe. Vooral had hij veel aandacht voor den groten koning, van wien grootvader hem zoveel goeds verteld had.

Toen de wedstrijden waren afgelopen en

de prijzen uitgedeeld, werden de tribunes opgeruimd. Overal werden er nu mooie versierde feesttenten opgeslagen: die waren voor de vorstelijke personen, de edelen, de hoofdambtenaren en de wedana's, die van heinde en ver waren gekomen. In gouden schalen werden kostelijke spijzen opgedragen: herten-vlees en gevogelte, vlees van geiten en karbouwen. Ook van honing, vis en eieren konden de bezoekers smullen.

De gewone man werd niet vergeten. In eenvoudiger tenten stonden vis, garnalen en dergelijke spijzen voor hem klaar. En zelfs voor de Boeddhisten ongeoorloofde lekkernijen, als kikvorsen, wormen, muizen en vlees van ezels en honden, waren voor de liefhebbers beschikbaar. Grootvader en kleine Doel aten tot ze genoeg hadden. Ze dronken kilang (een soort stroop) en lachten om de zotte grimassen van al te vrolijk geworden mensen.

Maar eindelijk gingen ze weg. Grootvader wist, hoe velen op zo'n feest misbruik

maakten van palmwijn, arak en brem. Dat slechte voorbeeld moest zijn kleinzoon niet zien. Vroeger, toen hij alleen op zo'n feest was, had hij meegemaakt, dat de vorst verschillende gasten bij zich had genodigd. Genoten had hij toen van een maskerspel, dat Hajam Woeroek zelf had vertoond. Kertawarddhana had de gamelan bespeeld en de koningin had gezongen met een mooie tèkès (een soort van pruik van gekruld paardenhaar) op haar hoofd. Onder luid gelach en gejuich was daarna door Hajam Woeroek met acht voornamen een grappig toneelstuk vertoond, een klucht. Na afloop daarvan speelden ze een ernstig stuk, een treurspel. Diep onder de indruk was 't volk geweest. Menigeeen had tranen in zijn ogen gehad.

„Wat leven we toch gelukkig onder dezen koning,” dacht de oude. „Hoe goed zorgt hij voor allen. Mogen de goden Hajam Woeroek nog lang voor ons bewaren!”

Zijn wens werd vervuld. Eerst in 1389 overleed de machtige heerser.

9. Hajam Woeroek op Jacht.

Helder scheen de zon op 't zware geboomte van Hajam Woeroeks jachtgebied. Vogels van allerlei kleuren hipten van tak tot tak. Kaneelduiven kirden, langsnavelige groene vogels lieten een oorverdovend gekwetter horen. In een woudreus vlak langs 't ravijn zat een kolonie grijze apen te spieden. Aan de overkant bewoog zich een groep loetoengs voort van de ene kruin in de andere, onder aanvoering van een roodharige aap. Tussen de stekelige glagah en 't rietgras wandelden slanke reeën en slopen voorzichtige boskatten. Dieper in 't woud baanden troepen buffels zich een weg en joegen de schichtige hazen en de schuifelende leguanen op. In de ravijnen woelden troepen evers de bodem om, op zoek naar buit.

Plotseling weerklonken er mensenstemmen en gillend verschenen er aan alle zijden gedaanten. Hortend en stotend naderden talrijke wagens.

Onthutst sprongen de grijze apen op en slingerden zich naar kruinen, die verder van de bosrand af waren. Angstig piepten en schreeuwden de vogels. Met zwermen verlieten ze 't woud.

Daar verrezen aan alle zijden rookkolommen! Brand!! . . .

Weldra krinkelden vlammen om de zware stammen der bomen en door de droge glagah verbreidde zich 't vuur met ontzettende snelheid.

Alle dieren, die niet weg konden vliegen, holden dol van angst naar 't midden van 't bos. De neushoorn rende met den buffel, de leguaan haastte zich voort naast een banteng. Katten, apen, herten, evers, stekelvarkens, alles stormde vooruit. Ieder deed moeite om vooraan te komen, weg van de verzengende gloed en de verstikkende rook.

Toen, in 't midden van 't woud, werd de vlucht gestuit. Daar ontmoetten elkaar de groepen uit 't Oosten en 't Westen, 't Noorden

De dieren in het woud.

en 't Zuiden. En dat bijeenzijn verminderde de angst. Aan vechten met elkaar dachten ze niet. Ze wisten, dat samenwerking nodig was. Redding was alleen mogelijk, als ze eensgezind waren.

De tijger kreeg de leiding van de vergadering en 't eerst werd 't woord gevoerd door de onverschrokken jakhals.

„Heer,” zeide hij, „de koning jaagt 't woud af, vuur en rook drevén ons bijeen. Verder kunnen we niet meer. Wat moeten we doen? Zullen we afwachten, wat er zal gebeuren en misschien omkomen op de plaats, waar we nu zijn? Zullen we vluchten en een weg zoeken door vlammen en rook? Zullen we tegenstand bieden, als we worden aangevallen? Gaan we ons allen tezamen verzetten? Zijn we eensgezind genoeg om elkaar tot steun te zijn?”

Zo sprak de jakhals.

Maar de reebok, die rilde op zijn dunne poten, stond met een sprong voor de eerste rij. Met zijn voorhoeven op een

kleine verheffing van de bodem sprak hij angstig:

„Heer, ik spreek ook namens mijn broeders, de antilope, het hert en de haas. Heer, wij, Uw nederige dienaren, vinden, dat maar één weg de juiste is. Vluchten moeten we, alleen maar vluchten, in de hoop ergens een uitweg te vinden. Aan strijd, Heer, kunnen we niet denken!”

Maar zijn laatste woorden werden al overstemd. De buffel was met den stier en de hyena vooruit gedrongen.

„Hoe durven jullie dat te zeggen. Lafaards zijn jullie,” loeide de buffel. „De moedige gaat niet op de loop en wacht niet stilletjes af. Hij weet, dat strijden een plicht is. Hij geniet al, als hij denkt aan de mogelijke overwinning.”

Niemand zei meer iets. Ieder hield zich stil. Want met een geluidloze sprong was de tijger op een heuveltje, hoog boven hen uit gekomen en nu reikhalsde men naar zijn wijze beslissing. Even strekte de tijger

zijn rechter-voorpoot, de linker plaatste hij er toen naast. Langzaam rekte hij 't lenige lijf, zijn lange staart zwiepte:

„Niemand heeft ongelijk,” sprak hij. „Wie zich niet sterk genoeg voelt, vlucht. En wie wel de kamp aandurft, blijft. Alleen als hij voor den koning komt te staan, vecht hij niet. Jullie weten immers, dat de koning 't recht heeft een eind te maken aan 't leven der schepselen. God Sjiwa woont in hem. En sterven door de hand van den koning is vergiffenis krijgen van je zonden. Dat is nog mooier, dan je zelf te verdrinken in een heilig meer!”

Na deze uitspraak stonden de dieren op en begaven zich naar de rand van 't bos. Onderweg stootten ze op jagers, die met de wapens in de hand binnengedrongen waren. Aangevallen door de woedende, gehoornde dieren, stoven de vorsten achteruit.

Maar ook een aantal ruiters was dieper in 't bos gekomen, daar, waar de zwijnen

zich verenigden. Vele wijfjes en jongen werden gedood, de getergde mannetjes echter stelden zich in groepen te weer. Als dolken drongen hun slag tanden diep in 't vlees der honden en der gevallen ruiters.

Intussen zetten andere jagers de reeën en herten na en doodden massa's dieren. Maar bij die wilde jacht werden verscheidene jagers door een scherpe tand of een harde hoef buiten gevecht gesteld.

En ten slotte moesten de mensen wijken voor de felle aanvallen van neushorens, bantengs en andere grote woudebewoners. Vele jagers zochten een toevlucht in 't ravijn, anderen verborgen zich in 't dichte struikgewas. Wie probeerde heil te zoeken in een boom, was er ellendig aan toe. Hij gleed door de gladheid van de stam naar beneden en werd opgevangen door puntige horens.

Nu snelden de mantries ter hulp. Vanuit de voertuigen, waarin ze zaten, wierpen ze lansen en spiesen. Ze staken en gooiden en

schopten, zodat de gehoornde tegenstanders de vlucht namen. In dolle ren zochten die een uitweg, gevolgd door de opgewonden jagers.

Daar verscheen op zijn prachtige hoge wagen de Koning. Onbevreesd trok een span krachtige ossen Hajam Woeroeks karos tot midden in 't woud.

Nu deinsden zelfs de moedigste en sterkste dieren terug.

De koning achtervolgde hen met zijn wagen. Mantries, officieren, geleerden, kortom allen, die te paard waren, namen deel aan de wilde jacht.

Daar de grond van 't bos hard was, konden de paarden heel vlug lopen. Vele herten vielen. Maar van de andere dieren werden er niet minder gedood.

Toen de koning later van de vermoeienissen uitrustte en genoot van een heerlijk maal, zei hij:

Het was maar goed, dat ik er op tijd was, anders konden de jagers te

voet wel eens minder succes gehad hebben.”
Zij, die hadden moeten wijken, zwegen.

10. Soenan Giri.

Op Java leeft de herinnering voort aan negen heiligen, die er tussen 1400 en 1600 de Islam hebben verkondigd. Ze worden wali's genoemd. Wali betekent: nabij God zijnde.

Van die negen heiligen is in West-Java Soenan Goenoeng Djati vooral heel bekend geworden. Over hem zullen we later horen.

In Oost-Java vereert men in 't bijzonder de nagedachtenis van drie wali's: Raden Rahmat, Moekden Ibrahim en Raden Pakoe.

Raden Rahmat stichtte een beroemde Moslemse school te Ampel ('t tegenwoordige Soerabaia). Hij is de eerste wali, die de titel van Soenan kreeg. De heilige werd te Ampel begraven, naar welke plaats men hem

Soenan Ngampel noemt. Zijn zoon, Moekden Ibrahim, kreeg de naam van Soenan Bonang, omdat hij zich te Bonang, aan 't strand van Rembang vestigde.

Van Raden Pakoe, die later de naam van Soenan Giri kreeg, zullen we in deze les de geschiedenis vertellen.

Honderden jaren geleden, omstreeks 1450, dreef op de golven van de Bali-zee een zuigeling, in de buurt van Balambangan, toen een stad op de Oostkust van 't tegenwoordige Besoeki.

't Kindje leefde nog. Het kreunde, maar o zo zwak klonk zijn geschrei. Hielp men het niet gauw uit 't water, dan zou het spoedig sterven en dan zou 't boze doel bereikt zijn. Immers op last van zijn grootvader, den vorst van Balambangan, was het in zee geworpen. De koning meende, dat de kleine vervloekt was en ongeluk gebracht had over zijn land. Daarom wilde hij hem uit de weg ruimen. Maar Allah

beschikte anders. De kleine werd opgemerkt door den kapitein van een schip, dat de haven van Balambangan was uitgevaren. Hij viste 't kindje op, bracht het bij, wikkelde het in een sarong en gaf het voedsel en drinken. In dienst van een rijke weduwe uit Grisee, Njai Gede Panati, dreef de kapitein geregeld handel op Balambangan. Hij besloot 't kindje naar die weduwe te brengen.

Njai Panati nam het liefderijk op en verzorgde het als een moeder. Toen het wat ouder geworden was, onderwees ze het in de Islam, de leer, waarvan zij zelf belijdester was.

De kleine jongen begreep haar zo goed en was zo vlug van verstand, dat zijn pleegmoeder besloot hem verder te laten leren. Toen hij twaalf jaar oud was, zond zij hem naar Ampel, de beroemde Moslemse school van Raden Rahmat. Deze hechte zich aan den verstandigen, vluggen leerling en had hem lief als een eigen zoon.

Hij gaf hem de naam van Raden Pakoe.

„Je zult de pakoe of as van Java worden,” voorspelde Soenan Ngampel.

De bestudering van 't leven en de werken van den groten profeet wekten in Raden Pakoe 't verlangen, de heilige stad te zien. Met een zoon van zijn leermeester ging hij ter bedevaart, maar Mekka bereikten ze niet.

In Pasei, op Noord-Sumatra, bezochten ze een man, die daar ver in de omtrek als heilige vereerd werd. Deze haalde Raden Pakoe over, terug te keren naar Grisee om er de Islam te prediken.

Dit deed de jonge man.

De heuvel Giri, enige palen ten Zuidwesten van Grisee, koos hij tot verblijfplaats. Op een open plek in 't bos, dat de hellingen van de berg bedekte, liet hij een eenvoudig huis en een moskee bouwen. Daar woonde hij en predikte zijn leer met zo'n vuur, dat in korte tijd duizenden voor 't nieuwe geloof gewonnen werden. Zijn aanhangers

werkelijk, de belastinggelden zouden minder goed binnenkomen."

"Vergeet niet, dat er een uitzondering is gemaakt," antwoordde de Koning.

"Ik weet het, Heer. De Sjiwaitische monniken, die belastingen innen, mogen zorgen, dat de belijders van hun leer hun plichten vervullen. En hoe doen we met de aanvraag van de Boeddhistische priesters?" ging Gadjah Mada voort. "Zij verzochten al weer om hun leer ook in de Soendalanden te mogen verkondigen."

"We hebben bepaald, dat ze in die streken niet moeten komen," antwoordde Hajam Woeroek. "Er zijn daar geen Boeddhisten. Op de eilanden ten Oosten van Java hebben ze werk genoeg. Hoorde je iets van den Wijze, dien we naar Bali zonden?"

"Hij heeft er mooi werk gedaan. Er is nu rust en vrede. Hij leerde de mensen een nieuwe verdeling van de grond. Net als op Java doen ze daar nu en alles gaat best."

Hajam Woeroek keek verheugd. Dus was er geen strijd meer. Opeens keek hij heel ernstig.

"Luister goed, Gadjah Mada. We hadden het daarnet over de Soendalanden. In die streken hebben we geen macht. Mijn wens is, dat je er heen trekt. Ga naar Praboe Wanggi, den vorst, en vraag hem voor mij de hand van zijn dochter."

Het gezicht van den rijksbestuurder betrok. Dit voorstel — het was eigenlijk een bevel — had hij niet verwacht. Maar hij beheerste zich ogenblikkelijk. "Als mijn Vorst het wil, dan zal ik gaan," zei hij rustig. "Morgen ben ik op weg."

Toen nam de „Onstuimige Olifant" eerbiedig afscheid.

7. Praboe Wanggi in Modjopahit.

Neen, Gadjah Mada was niet met vreugde westwaarts getrokken. Hij was gegaan op

leed van zijn vorst. Maar hij zelf had
andere gezind. —

Hoe luttelende hij zich 's jaars 1331 De
„Jonge Haan“, de nu regerende Haizan
Wansek, was nog niet geboren. Ook was
de macht van Modjopahit lang niet zo
groot als nu. Toch kwamen toen al vele
groten de „voeten vegen“ der vorsten.

In dat jaar 1331 brak er een opstand uit
onder de leden van Sadang. Met Komolan
en andere rijksgroten hielp de „Onstainige
Ollant“ den prins-gemaal, Kartawaridhana,
de opstand dopen.

De rust kwam terug en Gadjah Mada,
patih mangkubumi, werd rijkbestuurder.
Hij wilde Modjopahit groot maken. En ploo-
tig zwoer hij, dat hij zijn levensinkomst „pa-
lappa“ niet meer zou eten, voor een hele
reeks veroveringen waren gemaakt. De oed
legde hij af op de alom-aloon. De mantriën
waren er bij. Bespot en gehoond werd de
„Onstainige Ollant“. Hij zwoeg, te nooden
zijn daden zien!

Een der poorten van Modjopahit.

Jaren en jaren had hij gezwogen! Telkens waren er nieuwe moeilijkheden geweest. Maar de ontembare had volgehouden. Op de landen ten Oosten van Java, zowel als op Borneo, Sumatra en Malakka en op talrijke kleinere eilanden, erkende men de oppermacht van Modjopahit. En overal wisten gouverneurs die macht te handhaven.

Alleen in de Soendalanden was nog niets bereikt. En nu zou er door dit huwelijk van verovering of schatplichtigheid geen sprake meer wezen.

De heerser van Soenda had 't aanzoek aangenomen. Zijn dochter zou de vrouw worden van Hajam Woeroek! Met een groot gevolg was hij met haar op weg gegaan. Nu stond hij voor de poorten van Modjopahit. Hij wachtte op zijn aanstaanden schoonzoon.

Hajam Woeroek maakte zich gereed. Het paste, dat hij zijn schoonvader tegemoet ging. Doch Gadjah Mada dacht er anders over. Een vorst van 't machtige Modjo-

pahit kon dit niet doen. Het zou een vernedering wezen. En Hajam Woeroek wachtte.

De vorst van Soenda, die vergeefs naar zijn schoonzoon uitzag, zond zijn patih stadwaarts om inlichtingen te vragen. Men bracht den gezant in 't paleis van Gadjah Mada.

De rijksbestuurder liet hem lang wachten. Eindelijk verscheen hij in de audiëntiezaal.

„Heer,” begon de patih, „mijn vorst wacht met zijn dochter voor de stad. Hij verwondert zich er over, dat Hajam Woeroek niet komt.”

„De vorst van Modjopahit is hier te vinden,” luidde 't antwoord.

„Sedert wanneer komt de vader naar den zoon, als deze iets heeft te vragen?” vroeg de patih scherp.

Honend lachte de „Onstuimige Olifant”.

„De macht van Modjopahit reikt verder dan die van Soenda. Het is duidelijk, wie te komen heeft.”

„Dit zijn geen woorden van vriendschap,” zei de patih met waardigheid. „Ik ga terug

en zal den Maharadja Uw boodschap overbrengen."

Zonder één blik op hem te werpen ging Gadja Mada heen.

Toen de patih zijn vorst verslag had gedaan, kreeg deze achterdocht. Wat wilde men van hem? Hij was toch uitgenodigd!

Daar was een bode met een brief. In onvriendelijke woorden eiste Gadjah Mada de prinses op voor Hajam Woeroek.

Deze grofheid was te erg. Wel wilden sommige Soendanezen toegeven, maar de meesten eisten wraak. Een hevig gevecht ontstond, waarbij veel Soendanezen 't leven lieten. Ook de vorst sneuvelde en de prinses viel in handen van den vijand. Zij werd de vrouw van Hajam Woeroek, maar stierf spoedig.

De plaats van de strijd heette voortaan Boebat (uiteenslaan), maar de macht van Soenda werd niet gebroken. 't Rijk van Praboe Wanggi bleef bestaan, onafhankelijk van Modjopahit.

8. Naar 't Feest in Modjopahit.

Onafzienbaar was de rij van feestgangers. Mannen, vrouwen en kinderen trokken naar de residentie van Hajam Woeroek, naar Modjopahit, want de koning gaf, zoals ieder jaar, een groot feest.

De lang ahangende haren van de mannen en de dikke kondé's van de vrouwen glommen in 't zonlicht. Achter uit de sarong staken bij jong en oud, bij arm en rijk, de krissen. 't Mooie gedamasceerde staal zat in de schede. Maar de keurig bewerkte grepen

waren goed te zien. Enkele waren van goud, sommige van ivoor en de meeste van rhinoceroshoorn. Met veel smaak waren er mensenhoofden en monsterkoppen in uitgesneden.

„En hebben ze den moordenaar gestraft?” vroeg Pa' Matrawi aan den grijzen feestganger, die met een kleinen jongen aan zijn hand naast hem liep.

„Jammer genoeg, dat dit niet kon,” zei de oude. „Drie dagen hebben ze hem overal gezocht. Nergens was hij te vinden. En toen was hij vrij, want je weet, drie dagen na de misdaad mogen ze niemand meer vervolgen.”

„Zou dat nu wel goed zijn?” vroeg Matrawi.

„Hajam Woeroek heeft dat zo bepaald,” antwoordde de oude man. „Onze vorst is een wijs bestuurder. En dan, zo iets gebeurt niet dikwijls. Gewoonlijk vinden ze den schuldige wel. Als God Wajoe (de wind) dringt onze koning in de gehele wereld ('t rijk) binnen. Overal heeft hij spionnen. Geen wonder, dat we zo rustig kunnen leven.”

„Is dit de brug, grootvader?” vroeg de kleine Doel vol bewondering.

„Nee jongen, nog een verder. Grootvader is er trots op, dat hij aan die brug heeft mogen helpen. In mijn jonge jaren waren er geen bruggen en de wegen waren slecht. De „Onstuimige Olifant” liet ons hard werken in herendienst, maar wij moeten hem dankbaar zijn.”

„Gadjah Mada is dood, nietwaar Grootvader?”

„Ja jongen, in 1364 is hij overleden. Maar vergeten doen we hem niet.”

„Is 't feest mooi?” vroeg de kleine weer.

„Ik heb je al verteld,” was 't antwoord, „dat je zo iets nog nooit gezien hebt. Als 's avonds de meisjes in onze dessa bij lichte maan al zingende rondgaan, sta jij graag te kijken en te luisteren. Nu zul je iets veel mooiers zien en horen. En veel meer mensen zijn er bij elkaar, dan wanneer bij ons de wajang-beber vertoond wordt.”

„Ze zijn al een paar dagen bezig met

9. Hajam Woeroek op Jacht.

Helder scheen de zon op 't zware geboomte van Hajam Woeroeks jachtgebied. Vogels van allerlei kleuren hipten van tak tot tak. Kaneelduiven kirden, langsnavelige groene vogels lieten een oorverdovend gekwetter horen. In een woudreus vlak langs 't ravijn zat een kolonie grijze apen te spieden. Aan de overkant bewoog zich een groep loetoengs voort van de ene kruin in de andere, onder aanvoering van een roodharige aap. Tussen de stekelige glagah en 't rietgras wandelden slanke reeën en slopen voorzichtige boskatten. Dieper in 't woud baanden troepen buffels zich een weg en joegen de schichtige hazen en de schuifelende leguanen op. In de ravijnen woelden troepen evers de bodem om, op zoek naar buit.

Plotseling weerklonken er mensenstemmen en gillend verschenen er aan alle zijden gedaanten. Hortend en stotend naderden talrijke wagens.

Onthutst sprongen de grijze apen op en slingerden zich naar kruinen, die verder van de bosrand af waren. Angstig piepten en schreeuwden de vogels. Met zwermen verlieten ze 't woud.

Daar verrezen aan alle zijden rookkolommen! Brand!! . . .

Weldra krinkelden vlammen om de zware stammen der bomen en door de droge glagah verbreidde zich 't vuur met ontzettende snelheid.

Alle dieren, die niet weg konden vliegen, holden dol van angst naar 't midden van 't bos. De neushoorn rende met den buffel, de leguaan haastte zich voort naast een banteng. Katten, apen, herten, evers, stekelvarkens, alles stormde vooruit. Ieder deed moeite om vooraan te komen, weg van de verzengende gloed en de verstikkende rook.

Toen, in 't midden van 't woud, werd de vlucht gestuit. Daar ontmoetten elkaar de groepen uit 't Oosten en 't Westen, 't Noorden

De dieren in het woud.

en 't Zuiden. En dat bijeenzijn verminderde de angst. Aan vechten met elkaar dachten ze niet. Ze wisten, dat samenwerking nodig was. Redding was alleen mogelijk, als ze eensgezind waren.

De tijger kreeg de leiding van de vergadering en 't eerst werd 't woord gevoerd door de onverschrokken jakhals.

„Heer,” zeide hij, „de koning jaagt 't woud af, vuur en rook drevén ons bijeen. Verder kunnen we niet meer. Wat moeten we doen? Zullen we afwachten, wat er zal gebeuren en misschien omkomen op de plaats, waar we nu zijn? Zullen we vluchten en een weg zoeken door vlammen en rook? Zullen we tegenstand bieden, als we worden aangevallen? Gaan we ons allen tezamen verzetten? Zijn we eensgezind genoeg om elkaar tot steun te zijn?”

Zo sprak de jakhals.

Maar de reebok, die rilde op zijn dunne poten, stond met een sprong voor de eerste rij. Met zijn voorhoeven op een

kleine verheffing van de bodem sprak hij angstig:

„Heer, ik spreek ook namens mijn broeders, de antilope, het hert en de haas. Heer, wij, Uw nederige dienaren, vinden, dat maar één weg de juiste is. Vluchten moeten we, alleen maar vluchten, in de hoop ergens een uitweg te vinden. Aan strijd, Heer, kunnen we niet denken!”

Maar zijn laatste woorden werden al overstemd. De buffel was met den stier en de hyena vooruit gedrongen.

„Hoe durven jullie dat te zeggen. Lafaards zijn jullie,” loeide de buffel. „De moedige gaat niet op de loop en wacht niet stilletjes af. Hij weet, dat strijden een plicht is. Hij geniet al, als hij denkt aan de mogelijke overwinning.”

Niemand zei meer iets. Ieder hield zich stil. Want met een geluidloze sprong was de tijger op een heuveltje, hoog boven hen uit gekomen en nu reikhalsde men naar zijn wijze beslissing. Even strekte de tijger

zijn rechter-voorpoot, de linker plaatste hij er toen naast. Langzaam rekte hij 't lenige lijf, zijn lange staart zwiepte:

„Niemand heeft ongelijk,” sprak hij. „Wie zich niet sterk genoeg voelt, vlucht. En wie wel de kamp aandurft, blijft. Alleen als hij voor den koning komt te staan, vecht hij niet. Jullie weten immers, dat de koning 't recht heeft een eind te maken aan 't leven der schepselen. God Sjiwa woont in hem. En sterven door de hand van den koning is vergiffenis krijgen van je zonden. Dat is nog mooier, dan je zelf te verdrinken in een heilig meer!”

Na deze uitspraak stonden de dieren op en begaven zich naar de rand van 't bos. Onderweg stootten ze op jagers, die met de wapens in de hand binnengedrongen waren. Aangevallen door de woedende, gehoornde dieren, stoven de vorsten achteruit.

Maar ook een aantal ruiters was dieper in 't bos gekomen, daar, waar de zwijnen

de wedstrijden," merkte Pa Matrawi op. „Vandaag is het de laatste dag," zei de oude. „Ik kon eigenlijk niet weg, maar ik wou den kleinen jongen toch wat van 't feest laten zien."

Grootvaders brug was intussen in zicht. Maar de feestgangers sloegen rechts af. De dikke muren van de stad vertoonden zich in de verte. Doch zo ver behoefden ze niet te gaan.

„Wat is dat voor een stenen gebouw, grootvader?" vroeg Doel. Zijn kleine vinger wees recht vooruit.

„Ik hoor wel gamelantonen, maar mijn oude ogen zien nog niets," zei grootvader. „Het zal wel 't paviljoen van Hajam Woeroek zijn. Daar verblijft de vorst, als hij de feesten bijwoont. Straks kun je ook de tribunes onderscheiden. Die zijn voor de edelen en de ambtenaren."

Toen ze op Boebat, het feestterrein, waren aangekomen, knee de kleine jongen angstig

grootvaders hand. Wat een mensen! Hij keek naar alle kanten, want overal was iets te zien. Hier bekwamen twee bokkers elkaar, daar toonden mannen hun bedrevenheid in 't werpen met de speer. Aan hoge staken zag je de prijzen voor de winnaars: prachtige sarongs, mooie hoofdtooisels, glimmend schoeisel.

Eensklaps week de menigte uiteen om ruim baan te maken.

In een wagen, bespannen met honden en leeuwen, reed Hajam Woeroek 't terrein op. De eerste blaften van opwinding, de laatste brulden naar de honden, die ze te lijf wilden. Het was moeilijk voor de dienaren om de beesten in bedwang te houden, maar ze slaagden er toch in.

Doel, die eerst angstig achter grootvader was weggekropen, keek in stomme verbazing toe. Vooral had hij veel aandacht voor den groten koning, van wien grootvader hem zoveel goeds verteld had.

Toen de wedstrijden waren afgelopen en

de prijzen uitgedeeld, werden de tribunes opgeruimd. Overal werden er nu mooie versierde feesttenten opgeslagen: die waren voor de vorstelijke personen, de edelen, de hoofdambtenaren en de wedana's, die van heinde en ver waren gekomen. In gouden schalen werden kostelijke spijzen opgedragen: herten-vlees en gevogelte, vlees van geiten en karbouwen. Ook van honing, vis en eieren konden de bezoekers smullen.

De gewone man werd niet vergeten. In eenvoudiger tenten stonden vis, garnalen en dergelijke spijzen voor hem klaar. En zelfs voor de Boeddhisten ongeoorloofde lekkernijen, als kikvorsen, wormen, muizen en vlees van ezels en honden, waren voor de liefhebbers beschikbaar. Grootvader en kleine Doel aten tot ze genoeg hadden. Ze dronken kilang (een soort stroop) en lachten om de zotte grimassen van al te vrolijk geworden mensen.

Maar eindelijk gingen ze weg. Grootvader wist, hoe velen op zo'n feest misbruik

maakten van palmwijn, arak en brem. Dat slechte voorbeeld moest zijn kleinzoon niet zien. Vroeger, toen hij alleen op zo'n feest was, had hij meegemaakt, dat de vorst verschillende gasten bij zich had genodigd. Genoten had hij toen van een maskerspel, dat Hajam Woeroek zelf had vertoond. Kertawarddhana had de gamelan bespeeld en de koningin had gezongen met een mooie tèkès (een soort van pruik van gekruld paardenhaar) op haar hoofd. Onder luid gelach en gejuich was daarna door Hajam Woeroek met acht voornamen een grappig toneelstuk vertoond, een klucht. Na afloop daarvan speelden ze een ernstig stuk, een treurspel. Diep onder de indruk was 't volk geweest. Menigeeen had tranen in zijn ogen gehad.

„Wat leven we toch gelukkig onder dezen koning,” dacht de oude. „Hoe goed zorgt hij voor allen. Mogen de goden Hajam Woeroek nog lang voor ons bewaren!”

Zijn wens werd vervuld. Eerst in 1389 overleed de machtige heerser.

beschikte anders. De kleine werd opgemerkt door den kapitein van een schip, dat de haven van Balambangan was uitgevaren. Hij viste 't kindje op, bracht het bij, wikkelde het in een sarong en gaf het voedsel en drinken. In dienst van een rijke weduwe uit Grisee, Njai Gede Panati, dreef de kapitein geregeld handel op Balambangan. Hij besloot 't kindje naar die weduwe te brengen.

Njai Panati nam het liefderijk op en verzorgde het als een moeder. Toen het wat ouder geworden was, onderwees ze het in de Islam, de leer, waarvan zij zelf belijdester was.

De kleine jongen begreep haar zo goed en was zo vlug van verstand, dat zijn pleegmoeder besloot hem verder te laten leren. Toen hij twaalf jaar oud was, zond zij hem naar Ampel, de beroemde Moslemse school van Raden Rahmat. Deze hechte zich aan den verstandigen, vluggen leerling en had hem lief als een eigen zoon.

Hij gaf hem de naam van Raden Pakoe.

„Je zult de pakoe of as van Java worden,” voorspelde Soenan Ngampel.

De bestudering van 't leven en de werken van den groten profeet wekten in Raden Pakoe 't verlangen, de heilige stad te zien. Met een zoon van zijn leermeester ging hij ter bedevaart, maar Mekka bereikten ze niet.

In Pasei, op Noord-Sumatra, bezochten ze een man, die daar ver in de omtrek als heilige vereerd werd. Deze haalde Raden Pakoe over, terug te keren naar Grisee om er de Islam te prediken.

Dit deed de jonge man.

De heuvel Giri, enige palen ten Zuidwesten van Grisee, koos hij tot verblijfplaats. Op een open plek in 't bos, dat de hellingen van de berg bedekte, liet hij een eenvoudig huis en een moskee bouwen. Daar woonde hij en predikte zijn leer met zo'n vuur, dat in korte tijd duizenden voor 't nieuwe geloof gewonnen werden. Zijn aanhangers

zich verenigden. Vele wijfjes en jongen werden gedood, de getergde mannetjes echter stelden zich in groepen te weer. Als dolken drongen hun slag tanden diep in 't vlees der honden en der gevallen ruiters.

Intussen zetten andere jagers de reeën en herten na en doodden massa's dieren. Maar bij die wilde jacht werden verscheidene jagers door een scherpe tand of een harde hoef buiten gevecht gesteld.

En ten slotte moesten de mensen wijken voor de felle aanvallen van neushorens, bantengs en andere grote woudebewoners. Vele jagers zochten een toevlucht in 't ravijn, anderen verborgen zich in 't dichte struikgewas. Wie probeerde heil te zoeken in een boom, was er ellendig aan toe. Hij gleed door de gladheid van de stam naar beneden en werd opgevangen door puntige horens.

Nu snelden de mantries ter hulp. Vanuit de voertuigen, waarin ze zaten, wierpen ze lansen en spiesen. Ze staken en gooiden en

schopten, zodat de gehoornde tegenstanders de vlucht namen. In dolle ren zochten die een uitweg, gevolgd door de opgewonden jagers.

Daar verscheen op zijn prachtige hoge wagen de Koning. Onbevreesd trok een span krachtige ossen Hajam Woeroeks karos tot midden in 't woud.

Nu deinsden zelfs de moedigste en sterkste dieren terug.

De koning achtervolgde hen met zijn wagen. Mantries, officieren, geleerden, kortom allen, die te paard waren, namen deel aan de wilde jacht.

Daar de grond van 't bos hard was, konden de paarden heel vlug lopen. Vele herten vielen. Maar van de andere dieren werden er niet minder gedood.

Toen de koning later van de vermoeienissen uitrustte en genoot van een heerlijk maal, zei hij:

Het was maar goed, dat ik er op tijd was, anders konden de jagers te

voet wel eens minder succes gehad hebben.”
Zij, die hadden moeten wijken, zwegen.

10. Soenan Giri.

Op Java leeft de herinnering voort aan negen heiligen, die er tussen 1400 en 1600 de Islam hebben verkondigd. Ze worden wali's genoemd. Wali betekent: nabij God zijnde.

Van die negen heiligen is in West-Java Soenan Goenoeng Djati vooral heel bekend geworden. Over hem zullen we later horen.

In Oost-Java vereert men in 't bijzonder de nagedachtenis van drie wali's: Raden Rahmat, Moekden Ibrahim en Raden Pakoe.

Raden Rahmat stichtte een beroemde Moslemse school te Ampel ('t tegenwoordige Soerabaia). Hij is de eerste wali, die de titel van Soenan kreeg. De heilige werd te Ampel begraven, naar welke plaats men hem

Soenan Ngampel noemt. Zijn zoon, Moekden Ibrahim, kreeg de naam van Soenan Bonang, omdat hij zich te Bonang, aan 't strand van Rembang vestigde.

Van Raden Pakoe, die later de naam van Soenan Giri kreeg, zullen we in deze les de geschiedenis vertellen.

Honderden jaren geleden, omstreeks 1450, dreef op de golven van de Bali-zee een zuigeling, in de buurt van Balambangan, toen een stad op de Oostkust van 't tegenwoordige Besoeki.

't Kindje leefde nog. Het kreunde, maar o zo zwak klonk zijn geschrei. Hielp men het niet gauw uit 't water, dan zou het spoedig sterven en dan zou 't boze doel bereikt zijn. Immers op last van zijn grootvader, den vorst van Balambangan, was het in zee geworpen. De koning meende, dat de kleine vervloekt was en ongeluk gebracht had over zijn land. Daarom wilde hij hem uit de weg ruimen. Maar Allah

En zie, Bantam werd groot en machtig onder Hassan Oedin.

Hij was een krachtig vorst, die alles deed om zijn land vooruit te brengen en het te vergroten. Onafhankelijk was hij nog niet: den sultan van Demak moest hij als zijn heer erkennen. Maar toen deze vorst stierf en er grote verwarring in Demak ontstond, maakte Hassan Oedin daarvan gebruik om Bantam vrij te maken (in 1578).

In de Lampongs wist hij zonder bloedvergieten gezag te krijgen en de Islam te verbreiden. De vorst van Indrapoera schonk hem zijn dochter tot vrouw en gaf haar 't distrikt Silebar als huwelijksgift mee.

Maar al breidde Hassan Oedin naar alle kanten zijn gezag uit, 't Hindoese Pakoewan durfde hij niet aan te vallen. Wel sloot hij dat rijk meer en meer in, maar het bleef gedurende zijn hele regering bestaan.

Sultan Hassan Oedin woonde niet te Bantam Girang, dat in de Hindoetijd de hoofdplaats was geweest, maar in 't meer

aan de kust gelegen dorpje Bantam, een onbeduidende havenplaats. Na enkele jaren echter was ze veranderd in een bloeiende

Tombe van Pangeran Sabakingking.

stad, welke veel peper uitvoerde, die vooral door Portugezen opgekocht werd.

„Bedoelt U onze stad Bantam, grootvader?”

„Ja, onze stad Bantam was onder Hassan

Oedin en nog vele jaren later de grootste handelsplaats van heel Java.

In 1570 stierf Hassan Oedin, betreurd door zijn volk. En zoals ik je al vertelde, begroeven ze hem op Sabakingking. Naar zijn laatste rustplaats draagt hij dan ook wel de naam van Pangeran Sabakingking.

12. Bantam onder de Regering van Joesoep.

1570—1580.

Het was in 't jaar 1579. Fel viel 't middag-zonlicht op de aloon-aloon van Bantam en brandde op de hoofden en ruggen der velen, die terugkeerden van de moskee. De grijze penghoeloe zag met vreugde de talrijke schaar, die elke Vrijdag in 't mooie bedehuis dank kwam brengen aan Allah. Zijn oude ogen lichtten op onder de grote tulband, waarboven hij een kleurige pajong hield.

Even bleef hij staan, toen hij op de hoek was gekomen van de noordelijke muur der moskee. Wat was het druk bij de put!

„Pa' Koelon,” vroeg hij aan een kleinen stillen man, die voorbij ging, „wie halen er met zovelen water?”

„Dat zijn mensen uit Oost-Java,” vertelde Pa' Koelon, „zij hoorden van de grote genezende kracht.”

„Dank je,” zei de priester, „en waar ga jij heen, Pa' Koelon?”

„Ik wou nog even naar Sabakingking, naar 't graf van Hassan Oedin; ik ga er offeren om te danken voor de vervulling van mijn wens!”

„Slamat djalan,” zei de penghoeloe met een glimlach, want hij dacht aan 't ogenblik, waarop Pa' Koelon hem stralend van vreugde verteld had, dat hij een zoon had gekregen. Hoe aandoenlijk was de trouw, waarmee deze eenvoudige man volbracht, wat hij op zich nam! De mensen hier waren goed. En hoe trots

waren ze op hun prachtige moskee! Hoe graag vertelden ze anderen, dat hun put achter 't bedehuis in verbinding stond met de heilige put Zem-zem in 't land van den profet! En al was dit maar een legende, al wist de ontwikkelde, dat Mekka te ver was, er was toch iets heel-moois in dit volksgeloof.

De penghoeloe stak schuin de aloon-aloon over. Daar, aan de andere kant, stond 't huis van den Sjahbandar, met wien hij nu naar de kraton zou gaan. Langzaam schoven de voeten in de grote sandalen over 't korte groene gras. De lange witte kaftan glansde in 't zonlicht.

„Wat een zegen,” dacht de oude, „bracht ons Panambahan Joesoep! Hem danken we dit mooie bedehuis met afzonderlijk er naast de hoge minaret. Hij versterkte onze stad nog meer dan Hassan Oedin. Een onneembare vesting is Bantam nu met die nieuwe bolwerken in bak- en koraalsteen.

De Sjahbandar kwam hem tegemoet. Van

achter 't huis was hij te voorschijn gekomen. Want langs de kalie was hij naar de poort wezen kijken, die ginds achter de

... de hoge minaret.

kraton de stad aan de landzijde afsloot. De begroeting was allerhartelijkst. De oude priester stond in hoge achting bij de bevolking en de penghoeloe van zijn kant had eerbied voor den krachtigen veertiger, die zo'n sterke steun was voor zijn vorst.

gaven hem de titel van Soenan Giri, vorst van de berg Giri.

Graf van Soenan Giri.

Ook ver buiten Java was hij bekend en geëerd. De koning van Ternate zeilde met

zijn vloot naar Grisee en reisde naar Giri, om er als leerling aan de voeten van den groten heilige te zitten!

Andere vorsten uit de Molukken volgden dit voorbeeld en ook in die streken werd meer en meer de Islam verbreid.

Toen Soenan Ngampel stierf, schonk de vorst van Modjopahit, behalve de geestelijke, ook de wereldlijke macht over Ampel en Grisee aan Soenan Giri. Zo groot was zijn gezag over de Mohammedaanse Javanen, dat de Hollanders hem den Moslemsen Paus noemden.

Op de heuvel, waar hij gewoond en geleefd heeft, is hij ook begraven. Eenvoudig is de tombe, waarin hij rust. In 't huisje, dat men er om heen gebouwd heeft, staat een ijzeren kist, waarin een oude kris bewaard wordt. De penghoeloe, die 't graf verzorgt, toont ze aan de belangstellende bezoekers.

„Deze kris,” vertelt hij hun, „is gesmeed van de lans van Soenan Giri. Hier moet ze

altijd blijven. Wee dengene, die de kris steelt. Niemand haalde hem van 't graf weg, zonder dat hij er zwaar voor gestraft werd."

11. De Geschiedenis van Soenan Goenoeng Djati en zijn Zoon Hassan Oedin.

Moeizaam ging Pa' Ketib de steile bergweg op. Naast hem, zijn hand in die van grootvader, liep Hassan, een kereltje van een jaar of tien. Aan zijn rechterarm bengelde een kleine, rode boengoesan. Af en toe bracht Hassan 't pakje dicht bij zijn neus en snoof hij de heerlijke geur er van op.

„Wat ruiken die melaties en kenanga's toch fijn! En die menjan! Zijn we haast bij 't graf van Soenan Goenoeng Djati, Grootvader?"

„Ja jongen."

De oude wees recht voor zich uit. „Zie je die pondoks? Daar achter ligt 't graf. Als

een prins of een ander vorstelijk persoon er komt om te bidden of te offeren, mag hij in een van die gebouwtjes logeren."

Voorbij de pondoks liepen ze, een poortje door, een open veld over, dat alleen door Mohammedanen betreden mag worden, nog een poortje door en toen waren ze bij de moskee, waarachter 't graf ligt.

Pa' Ketib en Hassan reinigden zich en gingen de missigat binnen om er hun gebeden te zeggen. Nu pas waren ze waardig om 't graf van Soenan Goenoeng Djati te naderen en er hun bloemen en wierook te offeren.

Hassan drukte zich dicht tegen grootvader aan, toen ze 't voorportaal betraden. Het was er zo plechtig, zo stil!

Grote vazen stonden op de treden van de stoep, de buitenmuren waren versierd met mooie figuren van porselein, rechts en links van 't overdekte pad lagen rijen grafstenen.

Onder geleide van den bewaker traden grootvader en Hassan 't vertrek binnen, waar 't eigenlijke graf ligt. Ze knielden neer,

Toen ze op de terugweg waren . . . .

brandden hun menjan in kleine rood-aarden potjes, die er klaar stonden en strooiden hun bloemen voor 't graf.

„Vóór ons zijn zeker andere mensen hier geweest, om net als wij te bidden en te offeren,” mijmerde Hassan, die keek naar de vele bloemen, die er al lagen.

Maar toen bedacht hij met schrik, wat grootvader gezegd had: dat hij alleen mocht denken aan wat hij vragen wilde, beterschap voor zijn moeder, die al een jaar niet lopen kon.

Hadden de mensen in dessa Bantam, waar ze vandaan kwamen, niet gezegd, dat Pa' Ketib bloemen moest offeren en om beterschap voor zijn dochter moest bidden op 't graf van Soenan Goenoeng Djati?

En nu Hassan mee gegaan was, moest hij natuurlijk even ernstig smeken. Dat deed de kleine jongen.

Toen ze op de terugweg waren, begon Hassan: „Zag U wel, hoeveel bloemen er lagen? En in een van de potjes smeulde nog wierook.”

De oude man knikte slechts, diep in gedachten.

„Grootvader,” vroeg Hassan een poosje later, „wie was Soenan Goenoeng Djati?”

Het was of de oude wakker schrikte.

„Soenan Goenoeng Djati?” herhaalde hij, „dat zal ik je zeggen.” En al voortlopend, Hassans hand in de zijne, vertelde grootvader.

Vier honderd jaar geleden leefde er te Pasei op Sumatra een jonge man, Falatehan. Zijn ouders waren slechts heel eenvoudige mensen. Zij beleden de Islam en ook hun zoon Falatehan was een aanhanger van deze leer. Maar toen de Portugezen zijn geboorteland veroverden (in 1521) kon Falatehan het er niet meer uithouden. Van geld, dat hij met moeite gespaard had en van giften, die vrienden hem schonken, ondernam hij de reis naar Mekka, waar hij drie jaren bleef. Toen keerde hij terug naar Pasei. Maar ook nu bleef hij er niet lang, want 't land was nog altijd in handen van de Portugezen. En Falatehan, de vurige Moslem,

voelde zich onder deze andersdenkenden niet gelukkig.

Met vele Islamieten week hij uit naar Java. Predikend trok hij van plaats tot plaats en kwam ook in Demak. Daar kreeg hij een menigte volgelingen en groot werd zijn aanzien. Zo groot zelfs, dat de sultan van Demak hem zijn zuster tot vrouw gaf. Maar . . . Falatehan was nog niet tevreden. Nog meer aanhangers wilde hij werven. En daarom trok hij, met toestemming van den vorst van Demak, westwaarts naar 't land van den Hindoekoning Samiam.

Daar, waar wij wonen en ver er om heen — vervolgde grootvader — strekte zich 't rijk Padjajaran, 't gebied van dien vorst uit. De hoofdplaats Pakoewan, die in de buurt van 't tegenwoordige Buitenzorg lag, was een sterke vesting. Aan de kust lagen Bantam en Soenda Kalappa ('t latere Batavia), bloeiende havenplaatsen, die veel peper uitvoerden.

Met enkele getrouwen kwam Falatehan te

Bantam Girang, dat in de Hindoetijd de hoofdplaats van Bantam was. 's Konings stadhouder ontving hem niet alleen vriendelijk, maar wilde zich zelfs in de nieuwe leer laten onderrichten. Na enige tijd ging hij tot de Islam over. En het duurde niet lang, of vele Bantammers volgden zijn voorbeeld.

Maar zelfs nu was Falatehan niet voldaan.

Als hij over Bantam mocht regeren, dan, ja dan zou zijn invloed zoveel groter kunnen zijn!

Vurig wenste Falatehan die macht.

In 't geheim zond hij zijn zwager, den vorst van Demak, een boodschap om hem zo spoedig mogelijk troepen te zenden. En zie, op een goede dag stond Falatehan aan 't hoofd van 2000 man voor Bantam Girang. Dat ging te ver, vond de stadhouder. Dadelijk moest koning Samiam gewaarschuwd worden. Maar Pakoewan was in die tijd niet zo makkelijk te bereiken.

Voor de Hindoevorst kon handelen, was

Bantam met omgeving in handen der Moslems.

Kort daarop trok Falatehan tegen Soenda Kalappa op. Koning Samiam, die de stad hielp verdedigen, sneuvelde en ook deze plaats viel in handen van zijn vijanden.

Zo werd Falatehan heer van Bantam. Maar 't hoogste gezag bleef toch aan den sultan van Demak.

In 1546 werd hij door dezen belast met een expeditie naar Pasaroean. Nog zes jaren regeerde Falatehan over Bantam, toen trok hij zich terug uit de wereld. Als zijn opvolger wees hij zijn oudsten zoon Hassan Oedin aan. Zelf koos hij Cheribon tot woonplaats. dat toen nog maar een onbeduidend dorpje was. 't Land er om heen was dun bevolkt, in de bossen huisden tijgers en de rivieren wemelden van krokodillen. Daar, in die woeste natuur, dacht Falatehan veel over zijn godsdienst na. Ook hier zochten de mensen hem op; jongen en ouden, gezonden en zieken, kwamen om te luisteren naar zijn

wijze woorden en om genezing te zoeken voor hun kwalen. Want er ging een wonderbare kracht van dezen man uit.

Eens, zo vertelt de legende, genas hij

Rustplaats van Soenan Goenoeng Djati.

een melaatse vrouw. Duizenden kwamen daarop om de nieuwe leer aan te nemen en verschillende omwonende regenten huldigden hem als hun vorst. Van hem stammen dan

ook af de sultans van Bantam en Cheribon.

Maar toch vereert 't nageslacht hem meer als heilige dan als heerser. In 1570 stierf hij op hoge leeftijd. Daar op de Djatiberg, dicht bij de stad, waar Falatehan 't laatst woonde, begroef men hem. En naar deze plaats gaf men hem de naam van Soenan Goenoeng Djati.

Peinzend keek Hassan om. Heel in de verte, hoog boven zich, zag hij nog een stukje van de moskee.

„Dat was mooi, grootvader, wat u me vertelde van Soenan Goenoeng Djati. En sultan Hassan Oedin, zijn zoon? Vereren de Bantammers dien ook als een heilige?”

„Ja. Ook naar zijn graf trekken vele gelovigen om er bloemen te brengen en te bidden, maar toch vereren de mensen hem nog meer als een groot vorst.”

„Waar ligt zijn graf, grootvader?”

„In Bantam, dicht bij de beroemde Moskee, op de oude begraafplaats Sabakingking. Hoge

bomen, die evenals dit kerkhof honderden jaren oud zijn, werpen er hun schaduw. Stil en koel is de plek, waar Hassan Oedin en vele van zijn familieleden rusten.

Je ziet er altijd bezoekers, maar vooral in de vastentijd is het er druk. Ook wij zullen er heen gaan, jongen, want grootvader wil je laten zien, waar Bantams eerste Moslimse sultan begraven ligt."

„Vertel me nu van Hassan Oedin, grootvader," vleide de kleine jongen.

„Maar word je niet moe van 't luisteren?"

„Nee, nee," verzekerde Hassan.

En grootvader vertelde:

„Toen Soenan Goenoeng Djati naar Bantam Girang trok — zo verhaalt de legende — ging Hassan Oedin met hem mee. De jongen was een even vurig belijder van de Islam als zijn vader.

Hassan hield er van door de streek te zwerven en aan de bewoners zijn geloof te prediken. Eens, naar 't Zuiden dwalende, beklom hij de Goenoeng Poelosari. Daar

doolde hij rond in de bossen en kwam op zijn zwerftocht bij een nederzetting van 800 adjars (Hindoese kluizenaars). Ook aan deze vrome mannen predikte hij zijn godsdienst met zo'n vuur, dat de kluizenaars allen tegelijk de Islam aannamen en hem bovendien als hun heer erkenden. Toch bleef Hassan niet bij hen, maar keerde terug naar Bantam Girang, waar hij velen in de leer van Mohammed onderwees. Als hij predikte, zat hij op een grote steen, de watoe gigilang, die nu nog in Bantam te zien is.

Zeven jaren leidde hij dit leven, toen trok Hassan Oedin met zijn vader mee naar Mekka ter bedevaart. Op hun terugreis deden ze Menangkabau aan. De vorst van dit land, ook een Moslem, schonk Soenan Goenoeng Djati een kris. Dit was een heel bijzonder geschenk, want 't wapen had een geluk-aanbrengende kracht. Het zou — zo besluit de legende — 't Bantamse vorstenhuis tot grootheid brengen.

van den sjahbandar. Hij moet zoveel barang bergen, dat hij aan een stenen kluis, zoals er in andere woningen een is voor 't bewaren van kostbaarheden, niet genoeg zou hebben. Zelfs de kraton is van hout. Maar natuurlijk is daar een grote kluis in. Kijk even naar de moskee. Je zou zien, dat de muren van baksteen zijn opgetrokken, als ze niet waren ingelegd met porselein. 't Leven dat je hoort, is van de school. Want in de moskee leren de kinderen, behalve hun godsdienst, ook lezen en schrijven. En dat laatste doen ze bijzonder mooi."

„Waartoe dienen die pendoppo's aan de Noordzijde van de aloon-aloon?" vraagt de jonge man nieuwsgierig.

„Ze bewaren er prauwen," licht Soei in, „je vindt ook in andere havensteden zo'n bergplaats aan de aloon-aloon.

Ga nu mee, den sjahbandar moeten we niet mislopen."

Al spoedig zijn ze bij dezen machtige.

Soei, die goed bevriend is met den man, dien de handelaars zo nodig hebben, krijgt voor zijn jongen vriend toestemming om zich in Bantam te vestigen.

Langs allerlei bochtige wegen begeven ze zich naar de passar aan de Oostzijde van de stad. Een paar maal moeten ze door een afsluiting, als ze van de ene wijk in de andere komen. 't Huis van den edelman, 't hoofd van de wijk, is gemakkelijk te herkennen. Bij hem op 't erf toch staat de bedoeg, die bij brand of bij ander onraad waarschuwt en 's morgens, 's middags en 's avonds de tijd aangeeft.

Op de passar krioelt het van mensen. Achter hun manden zitten de vruchtenverkopers gehurkt, iets verder lokken honing en suiker de liefhebbers. Uit Djapara en Jacatra is goela-djawa aangevoerd, terwijl mensen uit Oost-Java met zout ter markt zijn gekomen. Rijst is er heel veel. Toch levert Bantam zelf maar een vierde van wat er nodig is voor de

„Is het druk?” vroeg de priester.

„Er liggen heel veel schepen voor de stad,” luidde 't antwoord. „Wij verhandelen heel wat peper,” voegde hij er aan toe. „Nog nooit maakte de bevolking zulke prijzen er voor.”

Ze waren voor de kratonpoort gekomen. De wacht week op zij, om de bezoekers van den vorst door te laten. Al spoedig zaten de twee vertrouwelingen in de grote pendoppo in druk gesprek met Panembahan Joesoep. Onder 't laag afstekende dak op de mooi besneden palen was het heerlijk koel. Men had er een mooi gezicht op de statige bomen rondom 't kratonplein.

Panembahan Joesoep, die nu al meer dan negen jaren Bantam bestuurde, was een krachtige figuur. Toch getuigden de zware rimpels in zijn voorhoofd, dat de zorgen niet gering waren geweest.

„Er moet,” zei Panembahan Joesoep, „vandaag een bode terugkeren uit 't binnenland. Ik heb hem uitgezonden, om de hoofden

overal nog eens aan te sporen, de natte rijstbouw in te voeren. Er zijn streken waar het nu prachtig gaat, maar niet overal geven ze de oude manier op. Ze vinden het zoveel makkelijker om te ladangen op bosrijk terrein. Is de grond uitgeput, dan zwerven ze verder en beplanten elders een nieuw stuk. Maar dat is verkeerd. Ze oogsten minder, de rijst is lang zo goed niet en de grond wordt bedorven.”

Diep gebogen schoof een dienaar naar de zetel van den vorst . . . .

„Heer, de bode, dien U verwacht, is er!”

„Laat hem aanstonds hier komen . . . .”

Even later zat een jonge, krachtige Bantammer bij hen. Hij vertelde, wat hij gezien had en hoe de natte rijstbouw op vele plaatsen nog onmogelijk was door gebrek aan water.

„Dat moet veranderen,” zei Panembahan Joesoep, „er moeten ook daar kanalen gegraven worden, die 't water aanvoeren. Keer over enige dagen met mijn bevelschrift en de aanwijzingen, die ik zal geven, terug.

Ga nu eerst rusten, wij spreken er nog over."

„Er is veel welvaart door u gebracht," zei de grijze priester. „Allah heeft Uw werk gezegend."

Joesoep glimlachte. Hij dacht aan de pas volstreden strijd. Pakoewan was eindelijk onderworpen.

„Is Ki Djongdjo vertrokken?" vroeg hij den Sjahbandar.

„Ja Heer, hij is gisteren naar 't Zuiden afgereisd. Ik heb hem geplaatst op de lijst dergenen, die geen belastingen hoeven op te brengen."

„Dat is goed," zei Panembahan Joesoep, „ik gaf mijn woord en dat houd ik. Hij en zijn nakomelingen zullen vrij zijn van belasting. Toen ik met mijn leger voor Saharta, de poort van 't laatste Hindoese bolwerk stond, heeft hij me geholpen. Op eigen verzoek rukte hij met 500 man 's nachts vooruit, overviel de wacht en trok binnen."

„Was de poort dan open?" vroeg de Sjahbandar.

„Inderdaad," antwoordde de vorst, „Praboe Seda, vorst van Pakoewan, had een groten vijand in zijn onmiddellijke omgeving. Die vijand was de broer van Ki Djongjo. Praboe Seda was getrouwd met de dochter van dien broer. Toen alle ponggawa's (rijksgroten) werden verheven tot sangjang (een hogere waardigheid) en hij niet, was die schoonvader zo boos, dat hij besloot zijn vorst ten onder te brengen. Voor Ki Djongjo opende hij de poort."

„Heeft de vorst al de Hindoegroten uitgeroeid?" vroeg de penggoeloe.

„Neen," zei Panembahan Joesoep, „dat hoefde gelukkig niet. De Hindoevorst en zijn vrouw zijn helaas omgekomen. Velen zijn gedood, die in de bossen vrouwen en kinderen in veiligheid wilden brengen. Maar de troepen gaven zich in de verwarring over en de rijksgroten kon ik dwingen de Islam aan te nemen. Het is nu een voordeel voor de mensen, dat zij leven onder hun eigen hoofden.

Toch is er een klein deel van de bevolking ontkomen, naar ik hoor. Ze zeggen, dat in Zuid-Bantam in 't eenzame bergland nog een groep belijders van de Hindoeleer leeft ¹⁾”.

De twee bezoekers stonden op. Na een eerbiedige groet verlieten zij den vorst. Onderweg spraken ze met elkaar over wat Bantam nog mocht verwachten van dezen krachtigen heerser. Ze wisten niet, dat nauwelijks een jaar later Panembahan Joesoep er niet meer zou zijn. In 1580 overleed hij.

Dicht bij de straatweg naar Serang, buiten de stad Bantam, wijst men 't graf van Pangeran Pasarean, die bij zijn leven heette: Panembahan Joesoep.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon Pangeran Moehammad.

¹⁾ Sommigen menen, dat de Badoe's, die er nu nog leven, van deze Hindoe's afstammen. Volgens anderen weer zijn de Badoe's uit de Tengger naar Zuid-Bantam verhuisd.

13. De Stad Bantam in 't Begin van de 17e Eeuw.

Het is nog vroeg in de morgen. Toch is het op de rede van Bantam al druk. Links en rechts liggen vaartuigen te wachten op 't aanbreken van de dag. Die Pers moet terug naar zijn land; hij heeft juwelen en medicijnen gebracht. In Khorassan zal hij straks vertellen van zijn wedervaren en spoedig met nieuwe voorraad weer uitzeilen naar de voordelige markt, die Bantam voor hem is. Naast den Pers ligt een heel eigenaardig schip met nog eigenaardiger lading. Het is gekomen van Pegoe, een grote stad in Beneden-Birma. Ieder jaar steken Pegoeanen over naar Bantam en brengen er olifanten. Straks zullen we dikhuiden in de stad zien, waar ze dienst doen als trekdier.

Iets meer westelijk is een klein, armoedig scheepje geankerd, dat heel uit Abessinië is gekomen. Maar vooral Chinese jonken en

Portugese vaartuigen zie je op de rede liggen.

Met forse halen pagaaien een paar Chinezen naar een der grootste jonken. Als

Links en rechts liggen vaartuigen . . . .

't schuitje langzij ligt, klimt een derde Chinees naar boven. Het is een handelaar uit Bantam, die de vorige avond, vóór 't sluiten van de boom, naar buiten is gegaan en vannacht op een der jonken is gebleven.

Li Ho Soei is er graag vroeg bij. Hij weet, dat hij dan goede zaken kan maken. Spoedig is hij in druk gesprek met den kapitein, die hem vriendelijk heeft ontvangen.

„Wat voor lading heb je?” vraagt Li Ho Soei.

„Damast, fluweel, satijn, zijde, garens, gouddraad, naalden, kammen, brillen, pa-jogens, muilen, spiegeltjes, waaiers . . .” somt de kapitein op.

Soei knikt tevreden.

„Maar,” zegt hij opkijkend, „heb je nu ook papier meegebracht? De vorige keer had je maar weinig. En het gaat zo goed van de hand. Veel Bantammers geven er ver de voorkeur aan boven hun lontarblaren.”

„Ik heb er voor gezorgd,” luidt 't antwoord, „en ook bracht ik almanakken mee en goud in blaadjes. Ze vertelden me, dat ook die barang gewild is.”

Terwijl er monsters worden bekeken en prijzen worden vastgesteld, genieten ze van een geurig kopje thee.

Dan vraagt de kapitein, of er veel lading te verschepen is.

„Ik heb al meer peper opgekocht, dan jij kunt bergen,” vertelt Li Ho Soei.

„Nu onze Keizer de Portugezen heeft overgehaald, geen peper meer naar China te brengen, komen we haast scheepsruimte te kort.”

„Maar dat heeft veel geld gekost, om hen van die handel af te doen zien,” merkt de kapitein op.

„In ieder geval niet zoveel, dat China er verlies door lijdt,” lacht Soei.

De zon is intussen opgegaan. Van zee uit zijn de beide moskeeën goed te zien. Tal van kleine prauwen varen stadwaarts nu de bamboes, die 's nachts de toegang verhinderen, zijn weggenomen.

Ook Soei zien we in zijn schuitje. Hij heeft een passagier, een jongen landgenoot, die zich in Bantam wil vestigen.

Bij de boom stappen ze aan wal en

volgen de rechte weg, die van de zee naar de aloon-aloon voert. Daar het geen regentijd is, valt er over modder niet te klagen. Maar stof is er des te meer, omdat de straat niet geplaveid is.

Op de aloon-aloon wijst Soei zijn metgezel de kraton, 't arsenaal en de gevangenis. Even blijven ze staan voor een hoge schutting van bamboe.

„Hier woont de mangkoeboemi, een der voornaamste Bantammers,” vertelt Soei.

Zijn erf is, evenals dat van alle voornamen, omgeven door een pagger. Op 't pleintje voor 't huis staat een met atap bedekte pendoppo, waar de mangkoeboemi gehoor verleent.

„Nu moeten we naar dat stenen huis daar.”

„Is er maar één zo in Bantam?” vraagt de nieuweling, die verder alleen woningen van hout en bamboe ziet.

„In de stad zelf wel,” luidt 't antwoord, „buiten, waar de vreemdelingen huizen, vind je er meer. Dat ene stenen huis hier is

A. BRAND

AANGEKLEDE JAARTALLEN
UIT DE INDISCHE GESCHIEDENIS
VOOR DE INDISCHE LAGERE SCHOOL

Met kaartjes

Prijs, 5e druk . . . . . f 0,40

W. CARELSE

INDIË, VROEGER EN NU
EEN LEESLEERBOEKJE OVER DE GESCHIEDENIS VAN
NEDERLANDIË VOOR DE INDISCHE LAGERE SCHOLEN

Geïllustreerd

Prijs, 6e druk . . . . . f 0,70

J. W. DE JONGH en A. G. VAN POELJÉ
GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND
VOOR DE INDISCHE LAGERE SCHOLEN

Geïllustreerd door J. H. Iking en C. Jansen

Prijs, 4e druk . . . . . f 0,75

J. ROORDA

BEKNOPT OVERZICHT DER
NEDERLANDSE GESCHIEDENIS
VOOR DE HOOGSTE KLASSEN DER LAGERE SCHOOL

Bewerkt door A. BRAND

Prijs, met kaartjes, 7e druk . . . . . f 0,35

J. M. SNIJDERS

LEERBOEKJE VOOR DE GESCHIEDENIS VAN
NEDERLAND EN NEDERLANDSCH INDIË

100 JAARTALLEN MET AANTEKENINGEN EN KAARTJES

Prijs, 5e druk . . . . . f 0,45

---

bevolking. Er is echter veel aanvoer uit Macassar en van Soemba. De verse vis uit Bantam en de gedroogde ikan uit Krawang en Bandjermassin vinden veel aftrek. Verder is er uit de streek overvloed van kippen, eieren en vruchten, en voor twintig centen per dag kan men zich dan ook volop voeden.

„Zie je die opeenhoping van mensen?” vraagt Soei. „Daar worden slaven verkocht. Voor een gulden of negen gaan ze van de hand.”

„Allemaal?”

„Nee,” zegt Soei, „er is natuurlijk verschil in prijs. De betere moet je hier niet zoeken. Een enkele keer wordt er hier een aangevoerd en dan betaal je er zeker wel 35 gulden voor.

Er zitten hier heel wat slavinnen met koopwaar. Van haar verdienste moeten ze iedere dag een bepaalde som aan hun meester afdragen.

Maar laten we nu terugkeren, het is

vier uur en we hebben nog een verre wandeling naar 't Chinese kamp, dat buiten de stad aan de zee kant ligt. En als we niet voor 't vallen van de schemering bij de poort zijn, vinden we die gesloten.”

INHOUD.

	Blz.
1. De Legende der Zwanen	5
2. De Geschiedenis van Ken Angrok	16
3. De Val van Toemapels laatste Vorst, Kartanegara	25
4. De Stichting van Modjopahit	30
5. Met Gadjah Mada naar Hajam Woeroek	33
6. Gadjah Mada en Hajam Woeroek	37
7. Praboe Wanggi in Modjopahit	41
8. Naar 't Feest in Modjopahit	47
9. Hajam Woeroek op Jacht	54
10. Soenan Giri	62
11. De Geschiedenis van Soenan Goenoeng Djati en zijn zoon Hassan Oedin	68
12. Bantam onder de Regering van Joesoep	82
13. De Stad Bantam in 't Begin van de 17e Eeuw.	91

P. R. BOS—J. F. NIERMEYER

KLEINE SCHOOLATLAS
DER GEHELE AARDE

VOOR DE SCHOLEN IN NEDERLANDSCH INDIE

IN 52 KAARTEN

VEERTIGSTE DRUK

Bewerkt door C. L. VAN BALEN en P. EIBERGEN

Met 51 platen . . . . . lng. f 2,75, gezart. f 3,25, geb. f 3,75
Zonder „ . . . . . „ - 2,20, „ - 2,50, „ - 3,00

Het gedeelte Nederland is in de 39e druk geheel vernieuwd. De provincie-kaarten zijn opnieuw getekend. Zij zijn hierbij rustiger en overzichtelijker geworden. De topografie is sterk vereenvoudigd, doch ruim voldoende gebleven ook voor U.L.O.-scholen. De platen en bijschriften zijn bijna alle vernieuwd. In de 40e druk, die enige maanden na de 39e druk verschijnt, zijn de grenzen in Europa tot 1 Maart bijgewerkt, voor de verdere grenswijziging is een bon ingeleigd, waarvoor een kaartje in ruwt onbereikbaar wordt toegezonden.